

Abstract

For this magister thesis eleven funeral sermons read during funerals in the Church of Sweden between 2016 and 2021 were collected and analysed. The funeral sermons were read at funerals where the deceased had committed suicide. The purpose of this thesis was to examine existential questions asked by people in mourning. Also, the aim of this thesis was to study how theology can answer these questions when a person has committed suicide. A goal of the thesis was also to highlight recurring themes of the funeral sermons, depictions of God, and descriptions of life after death.

The collected funeral sermons have been examined from five perspectives. The first perspective examined how the priest chose to broach the subject of death, and how the audience were included and mentioned in the funeral sermons. The second perspective examined the disposition of the funeral sermons. The third perspective examined the theology of the funeral sermons. The fourth perspective examined whether or not existential questions are a part of the funeral sermons, while the fifth perspective examined if metaphors and references to popular culture are included in the funeral sermons. This magister thesis has shown that references to popular culture are a common theme in the collected funeral sermons. The results show that texts from the Bible are not commonly included in the collected funeral sermons.

The language of the funeral sermons was analysed in term of word choice, wording, and the mention of suicide. In the analysed funeral sermons, theological answers to existential questions were mainly focused on interpretations of life after death, depictions of God, and writings about God as a loving and merciful being.

An important conclusion of the thesis is that this particular field of practical theology is generally unexplored. Previous research in this area is connected to research on funerals and homiletics rather than the presence of the topic of suicide within funeral services. There are only limited pastoral guidelines that relate to the topic of suicide in funeral sermons, and the author believes that the topic requires further research.

Keywords: Funeral sermon, suicide, Church of Sweden.

Sammanfattning

I den här uppsatsen har elva griftetal samlats in. Dessa griftetal har hållits i Svenska kyrkan någon gång under åren 2016-2021. Griftetalen har den gemensamma nämnaren att de har hållits efter att den avlidne begått suicid. Syftet med uppsatsen har varit att undersöka vilka existentiella frågor som uppstår vid sorg och som behandlas i griftetalen vid suicid. Syftet har även varit att studera hur teologi kan ge svar på frågor som uppstår efter att en person begått suicid. Vidare har också syftet varit att lyfta fram återkommande teman i griftetalen och belysa Guds kärlek och nåd och hur beskrivningar av livet efter döden utvecklas i de insamlade griftetalen.

De insamlade griftetalen har undersökts utifrån fem tematiska områden: Griftetalens disposition, griftetalens teologi, belysning av existentiella frågor och uppmaningar som återfinns i griftetalen. Fortsatt analyseras hur åhörarna omnämns i griftetalen och hur prästerna valt att formulera sig och tala om döden. Det avslutande temat, behandlar metaforer och populärkulturella referenser i griftetalen, för att sedan sättas i en större kontext med annan forskning relaterad till undersökningsområdet.

Undersökningen har visat att det finns en återkommande tematik i griftetalen, nämligen att använda populärkulturella referenser som en röd tråd. Resultatdelen visar också att bibeltexter får förhållandevis lite utrymme i de insamlade griftetalen. Griftetalens språkliga innehåll i form av ordval, formuleringar och benämningen av suicid är också områden som analyseras. Teologins svar på existentiella frågor i griftetal som hållits efter att den avlidne begått suicid har visat sig handla om tolkningar om livet efter döden, gudsbild och beskrivningar av Gud som omfamnande, kärleksfull och nådefull.

Resultatet av undersökningen och uppsatsen visar på hur outforskat ämnesområdet är. Mycket av den forskning som finns kring begravningar och homiletik vidrör eller behandlar inte ämnet suicid. Det finns också mycket få pastorala riktlinjer, tips eller råd att tillgå relaterat till ämnet.

Nyckelord: Griftetal, suicid, Svenska kyrkan.

Innehållsförteckning

Abstract	1
Sammanfattning	2
1 Inledning	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Syfte och frågeställning	4
1.3 Tidigare forskning	4
1.4 Teori	5
1.5 Metod och material	6
1.6 Avgränsningar och begränsningar.....	8
1.7 Etik	8
1.8 Disposition	9
2 Synen på suicid i Svenska kyrkan: ett historiskt perspektiv	10
3 Resultat	12
3.1 Hur åhörarna omnämns och hur dödsorsaken hanteras	12
3.2 Griftetalens disposition	14
3.3 Griftetalens teologi	18
3.4 Existentiella frågor och uppmaningar i griftetalen	21
3.5 Metaforer och populärkulturella referenser i griftetalen.....	23
4 Analys	27
4.1 Anhörigrelationer.....	27
4.2 Gemenskap i sorgen.....	28
4.3 Att välja de rätta orden.....	30
4.4 Att finna evangelium.....	31
4.5 Livet efter döden	32
4.6 Bön.....	33
4.7 Att tala om Gud.....	34
4.8 Själavård i griftetal.....	35
4.9 Att vara inkluderande	38
4.10 Att kommunicera i bilder	40
4.11 Ord i krissituation.....	41
5 Diskussion	44
6 Slutsats	49
7 Käll- och litteraturförteckning:	51

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Uppsatsens huvudsakliga undersökningsområde är griftetal som hållits i samband med att den avlidne begått suicid. Griftetalen har hållits i Svenska kyrkan och är därför präglade av den kontexten. Uppsatsens undersökningsområde är relativt outforskat då det främst finns forskning kring begravning och homiletik. Eftersom ämnesområdet är så outforskat var det intressant att göra en kvalitativ undersökning av griftetal som hållits efter att den avlidne begått suicid för att på så vis bidra till forskningen inom området.

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens huvudsyfte är att undersöka vilka typer av existentiella frågor som behandlas i griftetal som hållits efter att en person har begått suicid. Uppsatsen behandlar olika typer av svar som griftetalen ger på existentiella frågor, särskilt hur Guds kärlek och nåd, samt hur livet efter döden utvecklas i griftetal efter suicid. Förutom griftetalens innehåll undersöks också några formella aspekter i griftetalen utifrån följande frågeställningar:

1. Vilka likheter och skillnader går att identifiera i griftetalen utifrån hur griftetalen är uppbyggda?
2. Vilka bibeltexter används i griftetalen?
3. Vilka teologiska och tematiska likheter går att identifiera i griftetalen?

1.3 Tidigare forskning

Den forskning som finns rörande griftetal i Svenska kyrkan är i dag inte lika omfattande som många andra forskningsområden inom praktisk teologi. Kring år 2000, det vill säga för drygt 20 år sedan, bedrevs en del forskning vid Lunds universitet, CTR, som behandlade begravningsseden i Svenska kyrkan, där bland annat Jan-Olof Aggedal skrev sin doktorsavhandling *Griftetalet mellan trostolkning och livstydning*. Det har även gjorts viss forskning kring begravningsseden i Sverige. Bland annat har Curt Dahlgren och Göran Gustafsson, också de verksamma vid Lunds universitet, bedrivit forskning kring dödsfall och begravningar och publicerat boken *Kring begravningar i nutid* från 2006.

Birgitta Odén, professor i historia vid Lunds universitet, publicerade i slutet av 1990-talet böcker rörande suicid och hur samhället, och kyrkan, historiskt har sett på suicid. Det finns så vitt jag funnit, ingen tidigare forskning som behandlar griftetal efter att den avlidne begått suicid.

Ett angränsande område som är mer utforskat är forskning på homiletik, predikningar. Det homiletiska forskningsområdet är ett stort forskningsområde internationellt likväl som i Sverige. Det finns därför en poäng i att även lyfta ett begränsat antal studier inom homiletiken i denna uppsats, bland andra Clara Nystrand och Frida Mannerfelt och deras bidrag till "Predikan - i tid och otid".

Exempel på litteratur som berör begravningar ur ett pastoralt perspektiv är "Hela världens kyrka" som Sune Fahlgren varit redaktör för. Boken är skriven av en rad företrädare för Ekumeniakyrkan och Svenska kyrkan och behandlar teologiska perspektiv vid olika typer av förrättningar. Jan-Olof Aggedals bok "I glädje och sorg" behandlar också pastorala och teologiska aspekter vid vigslar och begravningar.

1.4 Teori

För att besvara uppsatsens syfte och frågeställningar används Paul Tillichs korrelationsteori. Tillich förutsätter att det finns ett samspel mellan människors existentiella frågor och de svar som teologin kan ge. Korrelationsteorin används för att förklara en kristen människas existentiella frågor och hur teologin kan svara mot dessa frågor. Korrelationsteorin beskriver ömsesidigheten mellan människors frågor och hur de samverkar med teologins svar.¹ Vilka de existentiella frågorna är varierar över tid och därför kommer människans frågor och teologins svar i alla tider att variera, varken frågorna eller svaren är därmed statiska enligt Tillich. Det är teologins uppdrag att finna ett språk som slår an hos människor samtidigt som den bär ansvaret för att redogöra, förklara och bidra med relevanta trostolkningar. Därför är det viktigt att det sker just en korrelation där frågorna och teologin möts. Först när detta möte sker kan teologins trostolkningar bli relevanta som svar på människors existentiella frågor.² Tillich menar att oönskade svar inte är till någon hjälp. Om vi inte ställt oss själva eller teologin en fråga så spelar det inte så stor roll om teologin har ett svar på den eller inte.³ Korrelationsteorin blir därför användbar när det finns frågor hos någon eller några. Existentiella frågor som kräver svar av teologins, i det här fallet teologernas, språk för att möta de frågande människorna har. Svaren måste komma i form av ett språk som människor förstår och som svarar mot de frågor människorna söker svar på i stunder av sorg.

¹ Paul Tillich. *Systematic theology. Vol. 1.* Chicago, 1951, 60.

² Tillich. *Systematic theology*, 61-62.

³ Tillich. *Systematic theology*, 65.

1.5 Metod och material

I begravningssammanhang är det prästens ansvar att bidra med vägledning, kunskap och svar i den mån hen kan. Detta utifrån hens teologiska bildning, Bibeln, troslära, psalmboken och andra typer av kompetenser som prästen besitter. Denna uppsats ämnar belysa vilka.

Retoriska grepp prästerna använder i självvårdande syfte. I uppsatsen jämförs därför de elva griftetalen utifrån flera variabler.

De insamlade griftetalen behandlas utifrån fem tematiska områden. Det första tematiska området beskriver hur åhörarna omnämns i griftetalen, samt hur prästerna valt att formulera sig och tala om döden. Denna del återger vad som kan beskrivas som ett anhörigperspektiv gällande tilltal till åhörarna, samt hur döden omnämns i griftetalen.

Det andra tematiska området behandlar griftetalens disposition och där beskrivs längd, struktur, placering av bibeltexter och liknade faktorer för att ge en bild av likheter och skillnader i hur griftetalen är uppbyggda. Delen som behandlar griftetalens disposition har i viss mån influerats av Jan-Olof Aggedals doktorsavhandling *Griftetalet mellan trostolkning och livstydning*. Aggedal har i sin avhandling kategoriserat griftetalen efter två typer, där den första följer en tydlig tredelad struktur med en inledning, huvuddel och en avslutning. Den andra typen Aggedal lyfter fram är griftetal som har en mer tematisk struktur.⁴ En liknande uppdelning och kategorisering återfinns även i de griftetal som ligger till grund för denna uppsats.

Inom det tredje området behandlas griftetalens teologi. I denna del behandlas hur prästerna som skrivit griftetalen beskriver och talar om Gud och hur de formulerar tankegångar om livet efter döden samt tolkar bibeltexter.

I den fjärde delen redogörs för de existentiella frågor och uppmaningar som återfinns i griftetalen. Vid en begravning uppkommer, som alltid vid sorg, en mängd frågor hos åhörarna. Vid en begravning efter att den avlidne begått suicid uppkommer, till viss del, andra typer av existentiella frågor än vid en begravning där personen exempelvis avlidit till följd av hög ålder. I det här avsnittet lyfts just de existentiella frågorna fram. Vidare under det fjärde tematiska området redogörs även för olika typer av uppmaningar som återfinns i griftetalen och som prästen ger församlingen vid tillfället för griftetalet.

Det sista tematiska området behandlar metaforer och populärkulturella referenser i griftetalen. Syftet med detta sista tematiska område är att belysa hur referenser till vad som skulle kunna beskrivas som populärkultur används i flera av griftetalen. Avsnittet

⁴ Jan-Olof Aggedal. *Griftetalet mellan trostolkning och livstydning: en pastoralteologisk studie*. Diss. Lund: Univ., 2003. Lund, 2003, 126.

beskriver också de metaforer som inte hämtats från eller är direkta återgivningar av bibeltexter som återfinns i griftetalen. Med populärkulturella referenser avses här till exempel sånger/musik, böcker eller dikter, det vill säga åsyftas utombibliska referenser som är aktuella för den avlidne och åhörarna.

I uppsatsens nästa del sätts griftetalens tematiska områden i en större kontext, där resultatet relateras till tidigare forskning kring homiletik, pastorala aspekter och teologi.

Griftetalen inkom primärt via ett Google-formulär där år, stift, psalmer och griftetalet efterfrågades. Denna insamlingsmetod användes för att prästerna som skickade in griftetal skulle kunna skicka in dem anonymt, samt avidentifiera uppgifterna kring den avlidne. Formuläret delades som en Facebookstatus och skickades ut via mejl till präster i Svenska kyrkan, som i sin tur vidarebefordrade formuläret till kollegor. Efter att nio griftetal hade lämnats in stängdes formuläret. Två griftetal inkom via mejl i efterhand, även de inkluderades i uppsatsen. Även vid denna insamling ombads prästen att anonymisera uppgifterna om den avlidne efter samma instruktioner som i formuläret. Insamlingen skedde enligt ovan då det är ett enkelt sätt att garantera att griftetalen skickades in anonymt, samtidigt som annan information där till exempel stift och år var obligatoriska fält att fylla i och kunde därmed sammanställas på ett enkelt sätt.

Insamlandet av griftetal har medfört vissa anpassningar gällande utformningen av det frågeformulär som skickades ut för att samla in griftetalen. Att samla in via Google-formulär ställer vissa krav på hur prästerna kunde skicka in griftetalen (de var till exempel tvungna att infogas i en fritextruta i formuläret och kunde inte bifogas som PDF om griftetalen skulle förbi anonyma) och en del av dessa krav var bra att kunna styra (det gick att göra viss information som obligatorisk att fylla i vid inlämnandet av griftetal, så som år och stift, vilket är bra information att ha för den senare analysen). Det kan ha förekommit ett visst bortfall eftersom Google-formuläret angavs som primär insamlingsmetod. Insamlingsmetoden kan ha upplevts som krånglig av vissa präster och de kan därför ha avstått från att skicka in griftetal. Ytterligare en aspekt som bör belysas med att använda sig av ett anonymt formulär är att samma präst kan skicka in flera griftetal. För uppsatsens syfte bedöms inte detta vara en faktor som påverkar resultatet av uppsatsen då varje begravning är unik.

De elva griftetal som analyserats i uppsatsen har numrerats från 1 till 11 och refereras i fotnoterna till G: för ”griftetal”, i kombination med en siffra, till exempel ”G1”. Utöver de elva griftetalen så behandlas också litteratur i form av böcker och avhandlingar samt hemsidor relaterade till uppsatsens ämne. I uppsatsen använd begreppet suicid och inte

själv mord som är vanligt förekommande i den litteratur som används i uppsatsen. Begreppet suicid används då det är det begreppet som används inom sjukvården och psykiatrin.

1.6 Avgränsningar och begränsningar

Ett första steg i avgränsningen för den här uppsatsen var att endast efterfråga griftetal av präster i Svenska kyrkan. I det formulär som skickades ut efterfrågades ingen information om prästen som person eller dennes anställning, då fokus för denna uppsats är griftetalens teologi och åhörarnas existentiella frågor.

Vidare efterfrågades endast griftetal där suicid är fastställt. Griftetal vid en begravning där dödsorsaken inte är fastställd, men suicid eventuellt kan misstänkas, har inte samlats in och analyserats i denna uppsats, utan fastställt suicid har varit ett krav. För att ytterligare avgränsa materialet insamlades endast griftetal skrivna mellan åren 2016 och 2021, då en femårsperiod ansågs rimlig. Detta, både utifrån att det går att anta att det skulle skickas in tillräckligt många griftetal, och för att det var mest relevant att analysera griftetal som skrivits i närtid. Trots att det enligt Karolinska institutet, Nationellt centrum för suicidforskning och prevention, inte gick att se en ökning i antalet suicid under 2020,⁵ fanns det också en viss nyfikenhet hos författaren till denna uppsats att inkludera året 2021 (även om året inte är slut vid författandet av analysen) för att se om utbrottet av Covid-19 omnämns i något av griftetalen.

De insamlade griftetalen har hållits i tre stift i södra Sverige, mellan åren 2016-2021. Den informationen gällande stift och år presenteras inte vidare i uppsatsen då den inte tillför något för att besvara syfte och frågeställningar.

1.7 Etik

Uppsatsens primära källor i form av griftetalen medför att det är av stor vikt hur de behandlas och presenteras i uppsatsen. I den förfrågan som gick ut till präster i Svenska kyrkan ombads därför prästerna att själva anonymisera griftetalen genom att ta bort namn och övriga detaljer som skulle kunna härledas till den avlidne och/eller anhöriga. I de fall avidentifieringen inte hade gjorts, har författaren av denna uppsats gjort det, så att de som läser uppsatsen inte ska kunna identifiera de personer som griftetalen har skrivits om. Även ålder har tagits bort och bytts ut med "XX" eller motsvarande. Detta av omsorg om anhöriga samt därför att ålder inte

⁵ Karolinska institutet. Covid-19-pandemin: Ingen signifikant förändring av självmordstalen i Sverige under 2020. *Nationellt Centrum för Suicidforskning och Prevention*. 2021. Tillgänglig: 21-10-12.

har varit av vikt för att besvara den här uppsatsens syfte och frågeställningar. Därför fanns det inte någon anledning att inkludera den typen av information i denna uppsats.

En etisk aspekt som uppkom i samband med insamlandet av griftetal, var att en präst helt avstod från att skicka in griftetal då hen inte ville att griftetalen som hen skrivit skulle biläggas i denna uppsats. När hen meddelade detta uppmärksammades författaren också på denna etiska fråga: Ska griftetalen publiceras i denna uppsats eller ej? Efter avvägning bedömdes det att griftetalen inte ska biläggas i sin fulla form. I stället används utdrag och citat i texten som exempel, för att värna om de avlidnas och de anhörigas integritet.

1.8 Disposition

Uppsatsen har ett inledande kapitel där bakgrund till valet av ämne för uppsatsen, syfte och frågeställningar, material och metod samt teori beskrivs och diskuteras. Det inledande kapitlet innehåller också avgränsningar och begränsningar samt ett stycke kring etik.

Efterföljande kapitel återger en kort bakgrund av begravingar i Svenska kyrkan och den historiska synen på suicid fram till i dag, år 2021.

I det tredje kapitalet i uppsatsen presenteras de elva insamlade griftetalen utifrån de fem tematiska områden som är omnämnda i ovanstående metodavsnittet. I det fjärde kapitlet analyseras, kontextualiseras och jämförs de fem tematiska områdena utifrån annan relevant forskning till ämnet. Det fjärde kapitlet, analysen, är strukturerad efter en liknande tematisk struktur som resultatdelen.

Uppsatsens avslutande del består av en diskussion och slutsatser utifrån vad som framkommit av det presenterade materialet, griftetalen och den efterföljande analysen.

2 Synen på suicid i Svenska kyrkan: ett historiskt perspektiv

När Judas, som hade förrått honom, såg att Jesus blivit dömd, ångrade han sig. Han lämnade tillbaka de trettio silvermynten till översteprästerna och de äldste och sade: ”Jag har syndat och förrått oskyldigt blod.” De svarade: ”Vad angår det oss? Det är din sak.” Då kastade han in pengarna i tempelhuset och gav sig av därifrån och gick bort och hängde sig.⁶

I Matteusevangeliet 27:3-5 berättas om hur översteprästerna känner att de inte kan använda pengarna som Judas lämnade tillbaka innan han begick suicid. Pengarna var förknippade med något smutsigt och skamfullt på grund av hur Judas hade fått dem, eftersom pengarna först gavs till Judas i utbyte mot information för att tillfångata Jesus.⁷ Till följd av ånger, skuld och skam hängde Judas sig eftersom han inte fick någon möjlighet till någon som helst botgöring för sitt handlande. Redan i Bibeln skönjer vi spår av avståndstagande, skuld och skam som fortfarande kan vara förknippat med att någon begått suicid.

Texten som följer är en mycket kort och övergripande sammanfattning av några nedslag i Sveriges historia gällande synen på suicid. Birgitta Odén, professor i historia, skriver i boken *Den frivilliga döden* om hur synen på psykisk ohälsa förändrades under 1800-talet. Tidigare hade sättet att hantera psykisk ohälsa på varit att lyfta fram de suicidtankar som någon bar på i förbön, några övriga insatser gjordes inte. Att någon mådde så pass dåligt psykiskt ansågs som djävulens verk och var ett straff från Gud. Endast de som ansågs vara ”galna” dömdes straffria. De som inte ansågs vara galna straffades efter döden genom att inte bli begravda i vigd jord. Därmed fick även de anhöriga bära den avlidnes straff. Det skulle dröja fler hundra år innan det i samhället i stort ens fanns en antydning till en förändrad syn på suicid. Allt eftersom sjukvården förändrades och utvecklades flyttades ansvaret för de psykiskt sjuka över från kyrkan till vården och senare den psykiatriska vården.⁸

Det kollektiva ansvaret i att leva rättfärdigt och efter Guds vilja skildrar Birgitta Odén i *Leda vid livet*. Där beskriver Odén bland annat den skam som suicid förde med sig. Det var hela samhällets ansvar att bära och vittna om den avlidnes sinnesstämning. Endast vid extrema fall där personen ansågs ”avvita”, utan vett, kunde vetlösheten ses som en förmildrande omständighet. Under 1600- och 1700-talen var synen på psykisk ohälsa inte ens

⁶ Bibel 2000, Matteusevangeliet 27:3-5

⁷ Matteus 27:3-8

⁸ Birgitta Odén, Bodil E. B Persson & Yvonne Maria Werner. *Den frivilliga döden samhällets hantering av självmord i historiskt perspektiv*. Enskede: TPB, 2007, 23.

jämförbar med vår förståelse och inställning idag. Att begå suicid var inte bara något som förde med sig vanära och skam för den närmsta familjen, det sågs också som ett brott mot Guds lag. Om inte alla, familj och bygden, hjälptes åt att påvisa att den avlidne ensam bar skulden, kunde Gud annars kollektivt komma att straffa hela bygden.⁹

I Sverige skulle det dröja fram till 1856 innan suicid avkriminaliserades och till 1908 innan föreskriften ”att självmördare ska begravas i stillhet, utan klockringning och på en avskild plats på kyrkogården” togs bort.¹⁰ Synen på suicid och kunskapen om psykisk ohälsa har förändrats i stor utsträckning sedan 1908. Hundra år senare, 2008, togs ytterligare ett stort steg för att nå en förändring, då Sveriges riksdag antog beslutet om en att införa en nollvision för suicid.¹¹ Kyrkan har i hög grad varit samhällsbärande och dess agerande har därför varit tongivande. Staten och kyrkan har länge varit tätt förbundna även om det i vissa fall, likt synen på suicid, vittnar om att det tidigare funnit stora skillnader i arbetet mot det stigma som än i dag finns gällande suicid. I dag går statens och Svenska kyrkans syn på psykisk ohälsa helt i linje med varandra och man arbetar preventivt mot suicid från båda håll.

I biskopsbrevet *Begravningen - ett brev från Svenska kyrkans biskopar*¹² författat av Svenska kyrkans biskopar 2006 återfinns flera kapitel där en begravning kan beskrivas som utmärkande i den meningen att personen inte dött av hög ålder. Till exempel behandlar biskoparna när ett barn dör och aborterade foster, men dödsfall efter suicid behandlas inte. Ett par böcker som har varit viktiga i den utbildning som präster i Svenska kyrkan får är Martin Lönnebos bok *Homiletik*. Vilken sedan den gavs ut varit tongivande i utbildningen av präster i Svenska kyrkan, likaså Maria Ottensten och Tina Johanssons bok *Predikan växer fram*. Inte heller i dem omnämns suicid i samband med delarna som behandlar griftetal.

Överlag är informationen från Svenska kyrkan knapphändig när det kommer till beskrivning av suicid. Det finns få direktiv och pastorala råd gällande suicid. Den lilla information som finns handlar om suicidprevention, men inget finns skrivet som behandlar frågorna när det redan är för sent.

⁹ Birgitta Odén. *Leda vid livet: fyra mikrohistoriska essäer om självmordets historia*. Lund: Historiska media, 1998, 23-25.

¹⁰ Suicidezero. Fakta om självmord. *Suicidezero*. 2021. 21-09-30.

¹¹ Suicidezero. Fakta om självmord. *Suicidezero*. 2021. 21-09-30.

¹² Svenska kyrkan. Biskopsmötet. *Begravningen - ett brev från Svenska kyrkans biskopar*. Uppsala: Biskopsmötet, Svenska kyrkan, 2006.

3 Resultat

3.1 Hur åhörarna omnämns och hur dödsorsaken hanteras

För att kunna skriva ett griftetal har prästen samlat in information om personen som avlidit via närstående. Vilka de närstående är i de elva griftetalen som ligger till grund för uppsatsen varierar främst beroende på hur gammal den avlidne var när hen begick suicid. Då den avlidne varit en yngre person har det framkommit att det främst är föräldrar och syskon¹³ som varit närvarande vid sorgesamtalen med prästen. Har personen varit äldre har det främst varit livspartners och barn som skildrat personers liv.¹⁴ Just inhämtningen av information och skildringar av den avlidnes liv har inte efterfrågats i materialinsamlingen. Det är endast resultatet av sorgesamtalen som är av intresse i den här uppsatsen, det vill säga griftetalen.

För vem samlas människor vid en begravning? Det finns ett kort svar på den frågan: för den avlidnes skull. Människor samlas för att ta avsked av en person. Men det är inte för den personen som prästen håller griftetalet. Det är för församlingen.

Att prästen har ett direkt tilltal till de som samlats förekommer i flera av griftetalen. De som tilltalas är de som förlorat en partner och livskamrat,¹⁵ föräldrar och syskon.¹⁶ Ibland omnämns åhörarna mer svepande, som ett kollektiv, en grupp. De som har samlats hade sin bild av den avlidne, det är inte några specifika personer och deras minnen och bilder som lyfts fram.¹⁷ Ett direkt tilltal till åhörarna genom att inkludera ett ”vi” är vanligt förekommande. ”[s]e er runt här i kyrkan, vi är många som är här i denna sorg...”¹⁸ Det direkta tilltalet i att ”vi är samlade”¹⁹ lägger en grund för att fortsättningsvis tala om ett ”vi”. Den delade sorgen framkommer på flera vis och beskrivs på flera olika sätt, men att det finns en gemenskap i sorgen som inte är begränsad till bara vissa framgår tydligt, bland annat i formuleringen ”[t]iden liksom hejdade sig den där onsdagsmorgonen... då vi nåddes av beskedet att XX avlidit och lämnat vår jordiska gemenskap.”²⁰ Genom att använda ordet ”vi” visas tydligt att sorgen som är närvarande vid begravningen inte är reserverad för de närmast anhöriga. Det är en känsla som många kan dela och relatera till. Vissa präster visar på just detta genom att på ett mer övergripande och generellt sätt beskriva sorg. Inte specifikt gällande den sorgen som uppstår då någon begått suicid, utan en sorg som lämnas kvar hos

¹³ G5, 1. G7, 1.

¹⁴ G3, 1. G4, 1.

¹⁵ G3, 1. G10, 2.

¹⁶ G5, 1. G7, 2.

¹⁷ G6, 1. G9, 1.

¹⁸ G1, 1.

¹⁹ G2, 1.

²⁰ G4, 1.

alla som mist någon. ”I avskedet finns möjlighet att lägga ner alla de känslor som är för tunga att bära på kistan så att vi kan lysa frid över dem.”²¹ Genomgående i samtliga griftetal är just de olika exempel på gemenskap som finns vid en begravning. Det är den gemenskapen som samlats som nu ska få möjlighet till ett avslut.

I några av griftetalen omnämns vilken kyrka begravningen hölls,²² eller vilken stad som den avlidne levde och verkade i.²³ Men i de griftetal som studeras är det ändå mindre förekommande att olika fysiska platser omnämns för att skildra den avlidnes liv.

Griftetalen bär på stora likheter, men eftersom varje individ är unik krävs det också olika unika formuleringar för att kunna svara på de olika frågor som suicid lämnar efter sig. Vissa griftetal har ”lättare” att svara på ”varför”, även om det inte finns något enkelt och tillfredställande svar på den frågan. I några fall framkommer det att den avlidne länge kämpat med psykisk ohälsa.²⁴ I andra framkommer det att de anhöriga har varit ovetandes om vad den avlidne brottats med och därför i högre utsträckning lämnats med en förstärkt känsla av ”varför”.²⁵ Flera av prästerna omnämner utan omsvep den tragiska anledningen till varför man församlats.²⁶ Andra gånger berörs det på ett sätt där det framgår att personen haft en inre kamp som lett fram till att de församlats för begravning.²⁷ Det framkommer alltså en variation av i hur direkt prästen är i sina ordval och formuleringar. Det går inte att skönja ett mönster. Variationen är också stor vad gäller kännedom om personens mående. I flera griftetal vävs just kunskapen om det psykiska måendet samman med hur direkt prästen uttrycker sig. I vissa av griftetalen framgår det tydligt att hela livet har varit en kamp för den avlidne. Familjen och vänner har vetat om att det varit en kamp under en längre tid.²⁸ Andra gånger upplever de anhöriga att den psykiska ohälsan kom plötsligt och de inte hade anat någonting.²⁹ Ibland beskrivs ambivalensen. Kanske var handlingen impulsiv eller så hade tankarna på suicid pågått länge, med eller utan de anhörigas vetskap.³⁰

De griftetal som samlats in visar alla på hur varierande information som prästen har fått om den avlidne är. Vissa präster omnämner just att det är en särskild typ av stoff av information om en person som de har fått ta del av. På olika vis bär de därför fram att de bara

²¹ G5, 1.

²² G4, 1.

²³ G6, 1. G9, 1. G10, 1. G11, 1.

²⁴ G2, 1. G3, 1. G5, 1. G6, 1.

²⁵ G1, 1. G2, 1. G4, 1. G8, 1. G9, 1.

²⁶ G1, 1. G4, 1. G8, 1.

²⁷ G2, 1. G3, 1. G5, 1. G6, 1. G7, 1.

²⁸ G2, 1. G5, 1.

²⁹ G1, 1. G3, 1. G4, 1.

³⁰ G7, 1.

vet en del om personen. Att det finns olika berättelser, känslor och minnen som därför inte kommer fram, men att det finns ärliga försök till att fånga en människas inverkan, liv och avtryck hos de som samlats i kyrkan för avsked.³¹

I ett av griftetalen är vissa stycken skrivna på engelska och bibeltexten läses på först engelska och sedan på svenska. I det här griftetalet syns samspelet mellan innehåll och ordval tydligt. Där märks det att insamlingen av information ligger till grund för att på ett adekvat sätt beskriva omständigheterna på ett sätt som inkluderar alla åhörare. Här får prästen göra en tydlig anpassning till åhörarna då delar av åhörarna verkar vara engelsktalande. Prästen läser alltså flera stycken både på svenska och engelska för att inkludera alla åhörare i förståelsen av vad som sägs i griftetalet. Det finns en risk att alla åhörare inte förstår alla delar av griftetalet när prästen läser på svenska respektive engelska, men att prästen har gjort avvägningen att läsa delar på svenska eller engelska för att alla ska vara inkluderade i någon del av griftetalet. Det är endast bibeltexten som läses på både svenska och engelska, de andra delarna av griftetalet är antingen på svenska eller engelska.³²

3.2 Griftetalens disposition

De griftetal som samlats in är av varierande längd. Griftetalen är mellan en A4-sida och max tre A4-sidor. Flera av prästerna går i inledningen av sina griftetal ganska rakt på sak i sitt tilltal till åhörarna. ”Vi har samlats här idag för att göra det vi inte vill göra, ta avsked av NN, som har lämnat oss i en ålder av bara XX år, XX mån och XX dagar.”³³ En präst skriver att hen tänder tre ljus ”För NN som inte orkade leva. För oss som är kvar och måste leva vidare. För hoppet om att livet trots allt en dag ska segra.”³⁴ De här utdragen från griftetalen visar på hur några präster i sin inledning direkt berör det som föranlett att de samlats för en begravning.

I griftetalen citeras texter från såväl Gamla som Nya testamentet. Variationen är stor. De bibeltexter som citeras eller fritt återberättas är hämtade från Första Samuelsboken 20:3,³⁵ första Korintierbrevet 15:54-55,³⁶ Uppenbarelseboken 1:17-18,³⁷ Predikaren 3:1-4,³⁸

³¹ G5, 1; G6, 1; G9, 1.

³² G11, 1-2

³³ G1, 1.

³⁴ G8, 1.

³⁵ G1, 1.

³⁶ G2, 2.

³⁷ G2, 2.

³⁸ G3, 2.

Johannesevangeliet 14:1,³⁹ utvalda verser från Psaltaren 139:5-12,⁴⁰ Matteusevangeliet 11:28,⁴¹ Första Korintierbrevet 13:12,⁴² Matteusevangeliet 28:20,⁴³ Psaltaren 139:1-12,⁴⁴ Job 29:15⁴⁵ samt Johannesevangeliet 14:1-3.⁴⁶ Värt att notera är att det endast är två bibeltexter som återfinns i mer än ett av griftetalen: Psaltaren 139 och Johannesevangeliet 14. Av de totalt tio bibeltexter som citeras eller återges återfinns sex av dem i antingen i *Den svenska kyrkohandboken* som antogs 1986⁴⁷ eller i *Den svenska kyrkohandboken* som antogs 2017⁴⁸ eller i båda.

Det är bara ett griftetal som innehåller en bibeltext som inte återfinns i någon av handböckerna utan är hämtad från annan plats i Bibeln.⁴⁹ Att dra några större slutsatser om varför två av prästerna inte omnämnde någon bibeltext alls i griftetalen⁵⁰ och en tredje valde en bibeltext som inte finns omnämnd i handboken vore obetänksamt, men detta är ändå värt att notera. Den stora variationen i val av bibeltexter visar på vikten av den insamlade informationen om den som avlidit samt vikten av att prästen lyssnar och noga tar reda på vem personen var för att utefter det välja lämplig text. En annan aspekt värd att belysa är också att två av griftetalen inte hade med någon bibeltext eller citat från Bibeln över huvud taget.⁵¹ Vidare skiljer sig placeringen av bibeltexten i griftetalen åt i stor utsträckning. De återfinns såväl i början, i mitten som i slutet av griftetalen.

Tre typer av inledningar är vanligt förekommande i griftetalen. Det första är när prästen inleder med frasen ”Vi har samlats här idag för att...”⁵². Det är tre av de elva griftetalen som inleder på det här viset, där prästen på ett ganska direkt sätt skildrar den allvarsamma anledningen till att de är samlade. De konstaterar alla tre att det är en svår och tuff dag och att

³⁹ G3, 2.

⁴⁰ G4, 2.

⁴¹ G6, 2.

⁴² G7, 3.

⁴³ G7, 3.

⁴⁴ G8.

⁴⁵ G10, 2-3.

⁴⁶ G11, 2.

⁴⁷ Svenska kyrkan. *Den svenska kyrkohandboken: antagen för Svenska kyrkan av 1986 års kyrkomöte. D. 1 Den allmänna gudstjänsten och De kyrkliga handlingarna*. Stockholm: Verbum, 1987, 254-265.

⁴⁸ Svenska kyrkan. *Den svenska kyrkohandboken: antagen för Svenska kyrkan av 2017 års kyrkomöte. D. 1 Den allmänna gudstjänsten och De kyrkliga handlingarna*. Stockholm: Verbum, 2018, 290-300.

⁴⁹ G10.

⁵⁰ G5; G9.

⁵¹ G5; G9.

⁵² G1, 1; G2, 1; G9, 1.

frågorna är många. De här tre talen faller tydligt in i den tredelade disposition som Aggedal presenterar i sin avhandling.⁵³

Den andra typen av inledning kan beskrivas som att prästen inleder med ett citat av något slag. Det kan vara ett utdrag från en låt, bok eller dikt.⁵⁴ I de här griftetalen är den tydliga inledningen ofta en röd tråd genom hela griftetalet, där den avlidnes favoritlåt eller bok blir som en kompass som visar vägen genom resten av griftetalet där prästen återkommande refererar eller bygger vidare på det inledande citatet. De här griftetalen, som är en majoritet i urvalet, följer det Aggedal benämner som ”tematisk struktur”.⁵⁵

Det tredje sättet att inleda ett griftetal kan beskrivas som att prästen inleder med en anekdot ur avlidnes liv.⁵⁶ Med det menas att prästen omnämner den avlidne genom att beskriva denne som person, till exempel typiska egenskaper som beskriver personen och/eller händelser från personens liv. Genom denna inledning går prästen tidigt in på att skildra personens liv och hur den var. Även det här sättet att utforma griftetalets struktur faller inom den tematiska strukturen. Utfallet blir att den tematiska strukturen av griftetalen är det mest förekommande bland de insamlade materialet.

Det finns ett fjärde sätt som också förekommer men som inte helt passar in på något av de tre ovannämnda sätten. Den inledningen går bäst att beskriva som en typ av handling. Prästen inleder den här typen av griftetal med att beskriva hur musik blir till och skrivs ner på ett notblad, hur det går att få ner en melodi på papper.⁵⁷ I ett annat fall tänder prästen ljus.⁵⁸ En inledning som beskriver hur någon skapar något, i det här fallet musik, eller hur prästen utför en symbolhandling i kyrkan genom att tända tre ljus och sedan tala utifrån vad varje ljus symboliserar är exempel på inledningar av griftetal.

Det är bara ett av griftetalen som i sin inledning har med ett bibelcitat av de elva griftetal som analyseras i denna uppsats.⁵⁹

Griftetalens mittparti varierar stort och är i hög grad anpassat efter vem den avlidne var. Endast i ett av griftetalen är en bibeltext invävd i griftetalets huvuddel.⁶⁰ Vanligt är att de griftetal som inleddes med ett citat av något slag även i griftetalets centrala del utgår från det inledande citatet.⁶¹ Där vävs den avlidnes liv samman med jämförelser av låttextern

⁵³ Aggedal. *Griftetalet mellan trostolkning och livstydning*, 126.

⁵⁴ G3,1; G4,1; G7,1; G10,1.

⁵⁵ Aggedal. *Griftetalet mellan trostolkning och livstydning*, 126.

⁵⁶ G5,1; G6,1.

⁵⁷ G11, 1.

⁵⁸ G8, 1.

⁵⁹ G8, 1.

⁶⁰ G1, 1.

⁶¹ G3,1; G4,1; G7,1; G10,1.

eller citatet. I mittpartiet omnämns relationer, hur personen varit och vad hen tyckte om att göra.⁶² I flera av griftetalen omnämns att personen haft det tufft på olika sätt. Prästen är då rakt på sak och det dåliga måendet hos den avlidne är inget som göms mellan raderna och/eller något som lämnas outtalat.⁶³

Griftetalens huvuddel förstärks på sätt och vis av dess inledning. De griftetal som inletts på ett sätt som vid första anblick skulle kunna ses som rotlöst, får fäste och byggs vidare utifrån. Det är först senare i griftetalet som citatet landar och får sin förklaring. De griftetal som inleds med en vanligt förekommande fras, så som ”Vi har samlats här idag”, följer tydligt en tredelning i sin struktur med en tydlig början, mitt och slut.

Det är vanligtvis i den senare eller avslutande delen av griftetalen som bibeltexterna är invävda. De flesta av griftetalen innehåller bara en bibeltext, av varierad längd,⁶⁴ men i några fall förekommer det fler bibeltexter.⁶⁵ Att avsluta med en bön är också ett vanligt förekommande. Det blir en naturlig och tydlig avslutning där prästen samlar hopp, sorg, förtvivlan, frågor och förtröstan.⁶⁶

I sju fall har prästerna uppgett vilka psalmer som sjöngs i samband med begravningen. Det var SvPs 249: ”Blott en dag”⁶⁷; 799: ”Mista en vän”⁶⁸; 248: ”Tryggare kan ingen vara”⁶⁹; 768: ”Du omsluter mig”⁷⁰; 217: ”Gud, för dig är allting klart”⁷¹; 767: ”Möt mig nu som den jag är”⁷²; 256: ”Var inte rädd”⁷³; 190: ”Bred dina vida vingar”⁷⁴; 289: ”Guds kärlek är som stranden”⁷⁵; 246: ”Här en källa rinner”⁷⁶; 231: ”Oändlig nåd”⁷⁷ och psalm 297: ”Härlig är jorden”⁷⁸. Fyra av de tolv angivna psalmerna användes vid flera begravningar men aldrig vid fler än två begravningar. Variationen av psalmer är stor och det skiljer sig också åt om det sjöngs två eller fler psalmer under begravningen. Det vanligast förekommande vid de

⁶² G1, 1; G3, 1; G4, 1; G5, 1; G6, 1; G7, 2; G10, 1-2.

⁶³ G2, 1; G3, 1; G5, 1; G6, 1; G7, 1.

⁶⁴ G2, 2; G3, 2; G4, 2; G6, 2; G7, 3; G8, 2; G10, 3; G11, 2.

⁶⁵ G2, 2; G3, 2; G6, 2; G7, 3.

⁶⁶ G2, 2; G9, 2; G10, 3; G11, 2.

⁶⁷ G5; G9.

⁶⁸ G5.

⁶⁹ G6; G8.

⁷⁰ G6; G7.

⁷¹ G7.

⁷² G7.

⁷³ G8.

⁷⁴ G9; G10.

⁷⁵ G10.

⁷⁶ G11.

⁷⁷ G11.

⁷⁸ G11.

sju begravningarna där det uppgetts vilka psalmer som sjungits är att två psalmer sjöngs, endast vid två begravningar sjöngs tre psalmer.⁷⁹

3.3 Griftetalens teologi

Att beskriva Gud som immanent förekommer i flera griftetal och i några av griftetalen som antropomorf: prästen talar om Gud som närvarande och tröstande. Gud är närvarande och allt det som är svårt kan överräckas till Gud, där Gud har mänskliga attribut som händer i vilka det svåra och jobbiga kan läggas.⁸⁰ När prästen talar till åhörarna är Gud immanent, men det finns också exempel på när Gud framstår som mer transcendent. Till exempel när den avlidne beskrivs vara hos Gud: ”För Gud finns med er, i all er sorg och ilska. Och Gud finns också med NN är min starka övertygelse att när NN nu avslutade sitt liv så fick han gå hem i frid till Herren.”⁸¹ Hoppets makt i mörkret är en annan vanlig tematik.⁸²

Men vi är också här för att överlämna honom i Guds händer. Och för att påminna oss om att det kristna hoppet är att även när vårt jordiska liv tar slut så lever vi ett nytt liv med Gud.⁸³

Livet efter döden levs med Gud, inte utan. Prästen framhåller därmed en nära relation med Gud även efter döden.

Guds immanenta sida framställs som mänsklig och antropomorf och liknas vid en förälder som i sin gestalt leder människan genom livet.⁸⁴ ”Armar utsträckta som om han vill ta emot en älskad vän. De armarna tror jag att XX mötte när hon lämnade jorden”⁸⁵ är ytterligare ett exempel på hur människan efter döden välkomnas in i en famn, något mänskligt som vi enkelt kan förstå och associera till. Ytterligare ett exempel på när Gud har mer antropomorfa attribut är: Gud är på samma sätt greppbar men också i allra högsta grad omöjlig för oss människor att helt förstå. I en mening fångas just den här dynamiken av en av prästerna: ”Först den dag- när vi möter Gud ansikte mot ansikte, så kan vi förstå varandra och oss själva fullt ut.”⁸⁶ Det är inte bara vår kunskap om Gud som är begränsad, utan hela det jordiska livet och allt vad det innebär, men i mötet med Gud skapas klarhet.

⁷⁹ G7; G11.

⁸⁰ G1, 1.

⁸¹ G1, 1.

⁸² G3, 2.

⁸³ G5, 2.

⁸⁴ G3, 2.

⁸⁵ G6, 2.

⁸⁶ G7, 3.

Med undantag för böner är det direkta tilltalet till Gud inte ett vanligt förekommande i de insamlade griftetalen. I ett av griftetalen återfinns dock ett sådant direkt tilltal till Gud: ”Hon hette NN och jag tror att du känner henne och hon är hos Dig nu”; ”Jag hörde orden från dig om tro, hopp och kärlek.”⁸⁷ I de övriga griftetalen är det främst i sammanhang där en bön bes som det finns ett direkt tilltal till Gud på det här sättet.⁸⁸

De eskatologiska tolkningarna och beskrivningarna framhålls på olika sätt i griftetalen. En av den kristna trons hörnstenar gällande eskatologi och livet efter döden är tron på en *makt* som är starkare än döden och att efter döden finns uppståndelsen och hoppet: ett hopp som har kommit till människan genom Jesus.⁸⁹ Ovissheten om exakt vad som händer efter döden framhålls på olika sätt och med olika ”försiktighet”. En viss reservation för det vi inte kan veta något om, samtidigt som prästen framhåller sin och kyrkans tro. ”Vad som händer när vi dör, vet nog ingen av oss säkert. Min tro är, att när vi dör, så börjar ett nytt liv med Gud.”⁹⁰ Guds närvaro finns både i detta liv och i det ovissa efter. Fler likande formuleringar kring det ovissa men hoppfulla återfinns. Till exempel:

Ingen av oss vet vad som händer efter döden, men ljusen brinner för hoppet om att ett möte ska ske, att en famn ska ta emot oss.⁹¹

Tematiken kring att livet på jorden bara är en del av vandringen med Gud återkommer i några av griftetalen. Livet efter döden och den kristna trons hopp och tro på livet efter döden,⁹² tas till exempel upp som illustration för hur döden hör till livet. De olika uttrycken för hoppet skiljer sig åt. Gemensamt är ändå att det i början kan finnas ett mörker eller en oförståelse som sedan i himmelriket (det nya livet) omnämns som ljust och hoppfullt. Som i följande exempel: ”Vi kan tända ljus och Att vi tänder ljus är en trotsig handling mitt i livets smärta och mörker. Det ska komma en annan dag. En ljusare dag.”⁹³

Några präster beskriver en bild av livet efter döden. De beskriver hur de föreställer sig att den avlidne har det eller vad den gör. ”[d]är får hon vara i ett fantastiskt utekök, med galna tv-serier och skön musik omkring sig.”⁹⁴ Himmelriket framställs i jordiska

⁸⁷ G9, 1.

⁸⁸ G9, 2; G10, 3; G11, 2.

⁸⁹ G2, 2.

⁹⁰ G3, 2.

⁹¹ G8, 2.

⁹² G4, 2.

⁹³ G8, 1.

⁹⁴ G6, 2.

bilder med exempel utifrån den avlidnes liv, saker och situationer som har gjort hen lycklig. I ett fall beskrivs himmelriket som Guds hus, vilken är en plats där alla ryms, är älskade och Gud möter alla utifrån vem just den personen är.⁹⁵ Eller så kan himmelriket beskrivas som en ”plats” som är nära sammankopplat vårt jordiska liv: ”[f]inns där som en ängel i himlen som tittar ner på oss och vi kan vinka till henne och prata med henne.”⁹⁶

Ytterligare ett teologiskt grepp för att tala om livet efter döden är när prästen på olika sätt talar om påskens mysterium och Jesu uppståndelse. ”Kärlekens och uppståndelsens makt som personifieras i Guds son, Jesus.”⁹⁷ En annan ingång för att visa på den kristna trons teologi är att omnämna dopet och påminna om att det är i den tron som den avlidne var döpt in i: tron på ett liv efter döden⁹⁸ och att det är med Kristus som livet fortsätter efter döden, med hans uppståndelse byggs en bro och övergång i gemenskap.⁹⁹

I och med hänvisning till bibeltexter blir också de teologiska tolkningarna och ordvalen synliga och tydliga, till exempel eskatologin som återfinns i Uppenbarelseboken. Citaten från Bibeln återföljs ofta av någon form av förklaring för ovana kyrkobesökare. Prästerna visar i allmänhet en medvetenhet om att Bibeln inte kan citeras utan att det också skapas ett sammanhang. Ett exempel på det är: ”Och i Uppenbarelseboken, bibelns sista bok, där man kan ana en glimt av evigheten finns orden från Jesus mun.”¹⁰⁰ Även citat från psalmboken för att exemplifiera och visa på teologiska och eskatologiska förståelser förekommer, där psalmtexten kan visa på den kristna förståelsen av tiden efter döden.¹⁰¹ ”Gud för dig är allting klart. Allt det dolda uppenbart... Gud är med oss, i tvivel på livet, i ensamheten, oron och ångesten.”¹⁰² Bibeltexterna och psalmerna ligger som ett tydligt underlag för prästerna när de formulerar sina teologiska tolkningar om livet, döden, uppståndelsen och den yttersta tiden. De fungerar som tydliga bryggor för den som är åhörare, och som har varierad erfarenhet av kyrkan, och prästen som i sin uppgift skall klä en person och kyrkans tro i ord och göra dem till en enhet.

⁹⁵ G11, 2.

⁹⁶ G6, 2.

⁹⁷ G2, 2.

⁹⁸ G4, 2; G7, 3.

⁹⁹ G5, 2.

¹⁰⁰ G2, 2.

¹⁰¹ G8, 2.

¹⁰² G7, 3.

3.4 Existentiella frågor och uppmaningar i griftetalen

I griftetalen närmar sig prästerna alla de känslor som åhörarna bär på i samband med att den avlidne har begått suicid. Det kan vara känslor av ilska och maktlöshet över det som har hänt vilket illustreras och uppmärksammas på flera olika sätt. Prästens uppgift att ge tröst framkommer till exempel i formuleringar som: ”Och vi får vara arga, det är en del av sorgen. Speciellt när någon så ung dör.”¹⁰³ Att åhörarna brottas med många frågor i samband med att den avlidne har begått suicid är tydligt. Vi människor är komplexa, det är något som kommer med att vara människa. Följden av människors komplexitet gör att vi aldrig kan veta allt om en annan människa. En person kan bära på så mycket mer än vad andra förstår. I och med människors förmåga att vara glada, göra upp framtidsplaner och andra saker som indikerar att personen mår bra. Gör att om det sen visar sig att personen inte alls mådde bra, trots tidigare indikationer på välmående, kommer också många frågor. Det är frågor kring hur personen kunde bära på så mycket mer än vad de som fanns runt omkring visste eller släpptes in för att förstå.¹⁰⁴ Den plötsliga döden lämnar efter sig en chock för de anhöriga och återigen omnämns ilska i samband med det plötsliga. En person som bara dagar tidigare hade berättat om sina planer för framtiden, finns inte längre. Det lämnar en känsla av orättvisa, beskriver en präst.¹⁰⁵ Tydlig är dock just maktlösheten, hur de som är samlade står handfallna inför sorgen. I ett av griftetalen beskrivs det så här:

Döden drabbar oss, och mest kanske den alldeles för tidiga, alldeles totalt så meningslösa döden. Den drabbar oss. Den slår omkull oss. Slår undan benen på oss. Får oss ner på knä.¹⁰⁶

Prästernas medvetenhet om just känslan av maktlöshet och den totala sorg som det senaste citatet får exemplifiera, sipprar tydligt igenom i flera av griftetalen.

Hur de olika prästerna har valt att närma sig de frågor som ett dödsfall väcker, och i synnerhet suicid, skiljer sig åt. Det finns exempel på direkta tilltal till åhörarna där prästen poängterar hur åhörarna kan uppleva känslor som orättvisa, att det är en svår tillvaro och att de som är kvar lämnas med många frågor som aldrig kommer kunna besvaras.¹⁰⁷ Det är också vanligt förekommande i griftetalen med formuleringar där det tydligt framkommer

¹⁰³ G1, 1.

¹⁰⁴ G1, 1; G3, 2.

¹⁰⁵ G5, 1.

¹⁰⁶ G10, 1.

¹⁰⁷ G1, 1; G2, 1; G4, 1; G8, 1; G9, 1.

att den avlidne valt att begå suicid, vilket ibland följs av meningar som visar på att det för den personen var den enda utvägen,¹⁰⁸ samt ett uppmärksammande av att de som är i församlingen inte delar den känslan. Ett exempel på den maktlöshet som åhörarna känner återfinns i det här citatet: ”Hur ska vi någonsin kunna förlikas med att den kärlek vi bär inte kunnat få hjälpa?”¹⁰⁹

Den frustration som åhörarna bär på i och med att den avlidne inte förstod hur mycket hen betydde för dem runt omkring hen framkommer i flera griftetal. ”Kanske var ett problem dock att han aldrig själv förstod vilken viktig person han själv var.”¹¹⁰ Citatet sammanfattar tydligt känslan av att åhörarna känner sig frustrerade över situationen som blivit. En präst omnämner att för den avlidne fanns det bara en väg, men att för de anhöriga har denna enda väg i stället lett till känslor av sorg och smärta: ”Att avsluta sitt liv är aldrig den enda lösningen på ett problem. I stället skapar det oro, smärta, ilska och sorg hos andra.”¹¹¹ De som har samlats till begravningen bär på många olika känslor och frågor och söker svar kring hur de ska förhålla sig till dessa känslor och frågor. En präst uppmärksammar känslan av att skjuta bort de jobbiga känslorna och beskriver det som ”Då är det lättare att svepa in sig i manteln och gömma undan det som är jobbigt.”¹¹²

I vissa fall framkommer också en uppmaning i att vända känslan av maktlöshet till handling.¹¹³ I ett fall finns även en tydlig uppmaning och uppmuntran till acceptans, där prästen tydligt framhåller att det var den avlidnes val: ”Och här får vi respektera det val som XX gjorde, han var suverän i sitt liv. Det kan smärta oss men det är XX ansvar. Hans liv var hans ansvar.”¹¹⁴ Just den här typen av konstaterande är unikt i det insamlade materialet och återfinns inte lika tydligt i något annat av griftetalen.

Vanligare är uppmaningarna till åhörarna att ta det hemska och omvandla det till något gott i stället. Att ta det till sig som en lärdom att tala mer öppen hjärtligt om mående, vilket i sin tur kan bidra till något bra i all sorg.¹¹⁵ Eller i exempel där sorgen och saknaden lyfts fram som något fint, som ett tecken på den kärlek som åhörarna haft för en person som inte längre finns.¹¹⁶ I andra fall kommer uppmaningen att se minnena som skatter. Genom att använda sorgen och minnena som skatter, något värdefullt som ska förvaltas ömt, uppmanas

¹⁰⁸ G1, 1; G2, 1; G3, 1; G4, 1; G5, 1; G7, 1.

¹⁰⁹ G8, 1.

¹¹⁰ G2, 1.

¹¹¹ G4, 1-2.

¹¹² G7, 2.

¹¹³ G3, 2; G7, 3.

¹¹⁴ G11, 1.

¹¹⁵ G4, 2.

¹¹⁶ G5, 2.

åhörarna till att tala om personen och på så vis hålla hen levande hos dem.¹¹⁷ Detta kan ses som en uppmaning om vad de kan göra med det som är svårt. Den uppmaningen tar sig också uttryck när prästen påminner åhörarna om att de är många som samlats och att de ska söka tröst hos och av varandra.¹¹⁸

Det är inte bara känslor av ilska och sorg som framkommer i griftetalen. Även den kärlek som åhörarna känt inför den som lämnat dem lyfts fram. I ett griftetal uttrycks det som: ”Tårarna som rinner för att vi saknar, men också tårarna som rinner av de minnen vi bär, både de tunga och de allra gladaste och lyckligaste, för de är alla viktiga.”¹¹⁹ Det visar på alla de olika känslor som finns vid en begravning. Uppmaningen, likande den ovan, om att låta de goda minnena vara vägvisare i sorgen återkommer i fler griftetal.¹²⁰ Vilket också visar på ovannämnda tematik: att med kärleken kommer också frågorna och att maktlösheten är återkommande känslor. Att kärleken inte var nog, inte kunde bära och rädda.¹²¹ I flera av griftetalen är det just den balansen som framträder. Att å ena sidan minnas det goda samtidigt som prästen uppmärksammar att med kärleken kommer också känslan av vanmakten inför att kärleken i sig inte var nog.

3.5 Metaforer och populärkulturella referenser i griftetalen

Ungefär hälften av griftetalen innehåller en eller flera referenser till populärkultur. Det är allt från låttexter till citat från tv-serier, böcker eller dikter. Genom att väva in olika referenser skapar prästerna olika sätt att tala om den avlidens liv, intressen och metaforer för sorgen. ”En del är som melodi och andra som en takt. X var själv som en grund takt i livet.”¹²² I det här fallet används metaforen för att visa på den oro som fanns hos den avlidne. Andra gånger används metaforer för att försöka sätta ord på den sorg som åhörarna känner. ”Ni känner alla av det blödande kärlekssåret. Såret efter kärleken.”¹²³

Vad som händer är att dementorerna suger i sig alla lyckliga minnen ur sina offer...

Dementorerna är i Harry Potter en konkret bild för det som drabbar många av oss i livet...¹²⁴

¹¹⁷ G6, 1.

¹¹⁸ G8, 1.

¹¹⁹ G6, 2.

¹²⁰ G7, 2.

¹²¹ G8, 1.

¹²² G2, 1.

¹²³ G3, 1.

¹²⁴ G7, 1.

Sätten att beskriva den avlidne, hans liv och smärta men också åhörarnas känslor är skiftande. Ovannämnda citat får stå som exempel på behovet att klä känslor och upplevelser i metaforer och andra omskrivande ordalag, för att på så vis täcka in de känslor som kan finnas representerade bland de församlade. Att använda sig av en sådan specifik populärkulturell referens, som till exempel böckerna om Harry Potter, kan medföra att inte alla åhörare kan relatera eller förstå dem. Detta kan leda till att referenserna till och med passerar åhörarna utan att slå an något hos dem.

I ett griftetal citerar prästen den avlidens favoritlåt. Låttexten blir en beskrivning av hur människor är olika. "[E]n del människor är som vatten, andra som hetta, några som melodier och andra som takt."¹²⁵ De översatta textraderna i "Forever Young" leder över till att beskriva hur personen var, vilken typ av "takt" och personlighet den avlidne hade. Genom att ta avstamp i en låt bygger prästen vidare på metaforerna och låten blir en röd tråd för att beskriva personens liv och varande.

I ytterligare ett griftetal har prästen valt att utgå från en låt. Prästen inleder griftetalet med att citera Kents låt "Utan dina andetag", en låt som de också lyssnar på under begravningen. Låten är ett genomgående tema i hela griftetalet där prästen beskriver hur sorg kan medföra känslan av att inte längre kunna gå. Prästen citerar samma utdrag ur låten vid två tillfällen, dels i inledningen men också i mitten av griftetalet. På så vis väver prästen samman textraderna med ytterligare en aspekt av vad sorgen lämnat efter sig. Prästen hade sökt på internet på "lära sig gå" och i den sökningen kom förslag på att låta ett litet barn öva på att gå genom att stå på en vuxens fötter, prästen använder på så vis låten som en ingång till en metafor för hur åhörarna på stapplande ben åter ska lära sig att gå.¹²⁶

Musikens betydelse och vikten av låtar och deras texter framkommer i fler griftetal än de ovan nämnda. I något fall är det en kort textrad som fångar en känsla av sanning hos den avlidne. Kapten Röds "Oh allt vore bättre om jag inte fanns"¹²⁷ blir då en textrad som, vid en begravning där den avlidne begått suicid, ger en ingång till att tala om det som är stort och tungt.

I ett annat griftetal blir musiken i sig en metafor. Det är inte specifikt en låt eller ett utdrag ur en text, utan användningen av musikens terminologi som står i centrum. I ett av griftetalen beskriver prästen hur ett musikaliskt verk förr eller senare måste komma ut på ett notblad. Prästen använder sig av bildspråket av musik, noter och melodier för att måla upp en

¹²⁵ G2, 1.

¹²⁶ G10, 1-2.

¹²⁷ G6, 1.

bild av hur också ett musikverk har ett slut, precis som människors liv. Användningen av den här metaforens görs för att visa på den avlidnes musikintresse och blir ett sätt att tala om livet och döden med hjälp av metaforer.¹²⁸ Just den här tematiken i att beskriva personens liv i musikaliska termer återfinns i ytterligare ett griftetal, där prästen också talar om melodier och verser.¹²⁹

I vissa fall är det inte helt tydligt vad eller vem som citeras. I ett av griftetalen verkar det vara ett utdrag ur ”Kärleksärr” av Jostein Ørum, en bok om sorg.¹³⁰ Det är ett förhållandevis långt utdrag som beskriver det ärr som kärleken efter någon lämnar efter sig. Citatet som inleder griftetalet beskriver ett sår som blivit ett ärr och ärret använder sedan prästen genomgående som metafor på flera platser i griftetalet. Prästen inleder griftetalet med citatet och avslutar detsamma på ett likande sätt genom att återge en kort strof från samma text som i inledningen.¹³¹

En annan präst citerar i inledningen till griftetalet författaren Alf Henrikson. Ett citat som fångar det vakuum som uppstår efter att något stort, något som är omöjligt att återkalla, har hänt. Prästen använder citatet som en ingång till att tala om tid och rytm. Hur den avlidnes rytm i livet var. Prästen talar i samma griftetal om naturen. Hur den avlidne levde nära naturen, växandet och den rytm som kommer med årstidernas växlingar.¹³²

Ytterligare en typ av populärkulturella referenser som används för att fånga den avlidnes intressen och personlighet är tv-serier. Prästen omnämner en rad tv-serier som den avlidne uppskattade. Från en av tv-serierna har prästen också valt ett citat som prästen tycker fångar den avlidens humor. Citatet lyder: ”Let’s go drink until we can’t feel feelings anymore.”¹³³ Det är med viss försiktighet som det citeras eftersom det finns en dubbelhet i valet av citat. Prästen använder det för att beskriva hur det i just den situationen där det sägs är fyllt med humor, men också hur det vittnar om ett stort allvar. Genom att lyfta fram detta närmar sig prästen hur något eller någon vid en första anblick kan ge sken av glädje och humor, men vid närmre eftertanke så finns där svärta och förtvivlan.

Ett griftetal sticker ut rent stilistiskt eftersom prästen genomgående relaterar och refererar till böckerna om Harry Potter av J. K. Rowling. Det finns en rad hänvisningar till både situationer, saker och varelser från Harry Potters värld som prästen använder sig av för

¹²⁸ G11, 1-2.

¹²⁹ G9, 1-2.

¹³⁰ G3, 1. Jostein Ørum. *Kärleksärr*. Stockholm: Verbum, 2015.

¹³¹ G3.

¹³² G4, 1.

¹³³ G6, 1.

att dels fånga det intresse för Harry Potter som den avlidne hade, dels i ett försök att beskriva den avlidens tankar och handlingar. Till exempel hur dementorerna i Harry Potter suger ut all glädje så att människor till slut tappar fotfästet. Prästen använder även dementorerna för att försöka sätta ord på hur det kan kännas vid psykisk ohälsa.¹³⁴ Parallellerna fortsätter i beskrivningen av den så kallade "Mördspegeln" som visar människor vad de mest av allt önskar i livet. Vidare talar prästen om Harry Potters vandring mot döden. Hur Harry med en del av dödsrelikerna i sin hand omges av alla som han har älskat men som nu är döda. Harrys anhöriga kan då vandra med honom i skepnader som påminner om spöken. Prästen använder denna liknelse för att konstatera att även den avlidne på ett likande sätt går med åhörarna.¹³⁵ Prästen beskriver också Harry Potter-böckerna som en typ av nutida Bibel. "[B]öckerna är fyllda med livserfarenheter som vi läsare kan spegla oss i."¹³⁶ Prästen fortsätter griftetalet med att säga att människor genom årtusendena gjort precis likadant med berättelserna i Bibeln.

Metaforerna i griftetalen innehåller inte bara tydliga referenser och kopplingar till populärkulturen. Som tidigare nämnts används även metaforer kopplade till naturen.¹³⁷ Genom att använda sig av metaforer klär vissa präster det svåra i ord. "[E]n person som verkligen spirade som en blomma som tränger sig upp ur den hårda marken såhär i början av våren... Men så svepte också vinden fram, och han är borta."¹³⁸ Genom att beskriva personen genom liknelsen med en blomma framhävs personen och det plötsliga som har skett, med hjälp av en referens till Psaltaren 103:16.

¹³⁴ G7, 1.

¹³⁵ G7, 3.

¹³⁶ G7, 1.

¹³⁷ G1, 1; G4, 1; G9, 1.

¹³⁸ G1, 1.

4 Analys

Mötet med döden utgör en av de svåraste livskriserna och ger upphov till frågor, som varje människa söker svar på. Reaktionen av sorg, saknad, ilska och uppgivenhet är liknande för alla människor vid avgörande, livsförändrande händelser, men sorgen är alltid personlig.¹³⁹

Så står det att läsa i inledningen till biskopsbrevet om begravning som biskoparna i Svenska kyrkan författade 2006. Maria Ottensten och Tina Johansson skriver i *Predikan växer fram* att ett griftetal har, oavsett vem det är skrivet för, tre delar som är oundvikliga: det liv som levts och varit, den oundvikliga döden och uppståndelsens hopp.¹⁴⁰ Så hur förmedlas dessa tre delar i de insamlade griftetalen?

Uppsatsens huvudsyfte är att undersöka vilka typer av existentiella frågor som behandlas i griftetal som hållits efter att en person har begått suicid. Uppsatsen behandlar olika typer av svar som griftetalen ger på existentiella frågor, särskilt hur Guds kärlek och nåd, samt hur livet efter döden utvecklas i griftetal efter suicid. Förutom griftetalens innehåll undersöks också några formella aspekter i griftetalen. Utifrån fem tematiska områden har elva griftetal undersökts och fått ligga till grund för en vidare analys och för att därigenom kunna sättas i relation till tidigare forskning för att på så vis besvara uppsatsens syfte och relatera till teorin.

4.1 Anhörigrelationer

I boken *Hela livets kyrka* lägger Larsåke W Persson i kapitlet ”Att vara församling på avskedstagandets väg” ett stort fokus på den pastorala omsorgen vid olika förrättningar. Persson konstaterar att efter ett dödsfall är det naturligt att en rad jobbiga känslor infinner sig. Plötslig död kan vara omvälvande, men även om personen avlidit efter att ha levt ett långt och lyckligt liv och på sätt och vis var ”klar”, finns det också givetvis sorg och saknad vid den begravningen. Samtidigt är det också ett faktum att begravningar efter att den avlidne dött under tragiska omständigheter är extra utmanande för prästen.¹⁴¹ Arvet efter århundraden av stigma efter att någon begått har suicid lever fortfarande kvar. Det finns sociala och andliga aspekter som inte har försvunnit bara för att det i dag finns en annan medvetenhet kring den tragedi som suicid är. Skuld och skam, såväl socialt som andligt, gör att en begravning efter

¹³⁹ Biskopsmötet. *Begravningen - ett brev från Svenska kyrkans biskopar*, 11.

¹⁴⁰ Maria Ottensten & Tina Johansson. *Predikan växer fram*. Stockholm: Verbum, 2010, 192.

¹⁴¹ Larsåke W. Persson, ”Pastoral för begravning”. I *Hela livets kyrka: pastoral teologi för vigsel, begravning, dop och välsignelse*, Sune Fahlgren (red.), 106-159. Votum Förlag, Karlstad, 2020, 110.

suicid medför en svårfångad dynamik som inte uppstår vid en ”vanlig” begravning. Därför är prästens ansvar i kontakten med de anhöriga inför begravningen än större då den avlidne begått suicid, eftersom denne behöver även skapa sig en bild av de anhörigas känslor inför att den avlidne har begått suicid.¹⁴²

En av de mest centrala frågorna att studera gällande griftetal efter att en person har begått suicid berör, huruvida de anhöriga varit medvetna om att den avlidna kämpat med psykisk ohälsa eller inte och hur det i sin tur påverkar ordval och formuleringar. Resultatdelen visar att det varierade i vilken utsträckning de anhöriga hade kännedom om den avlidnes planer på att begå suicid.¹⁴³ Utifrån uppsatsens syfte, att undersöka hur prästernas teologi kan ge svar på existentiella frågor, är detta relevant. Ottensten och Johansson beskriver hur ordvalen gör saker till verklighet Ordens makt i att göra det osynliga synligt, vilket kommer med både svårigheter och möjligheter.¹⁴⁴ Tillich's korrelationsteori gällande människors existentiella frågor och teologins svar blir också vad gäller ordval relevant.¹⁴⁵ Där svårigheterna kan vara att orden inte räcker till som svar och att möjligheterna i att välja rätt ord gör så att orden kan formas till svar för åhörarna.

I resultatdelen framkom att prästerna valt att omnämna om de anhöriga var medvetna och informerade om den avlidnes mående eller inte. Prästerna kunde därigenom på ett varierat sätt sätta ord på antingen ovissheten eller kampen som den avlidne uttalat kämpat med. Det uppstår på sätt och vis en typ av ny verklighet vid en begravning när prästerna ska formulera den nya verkligheten som innebär att den avlidne inte längre finns med dem. Det är en situation som kan upplevas överklig och omöjliga att beskriva i ord. Ottensten och Johansson framhåller också att just ordvalen förmodligen aldrig helt kommer räcka till.¹⁴⁶ Oavsett vilka ord som väljs landar de olika hos alla som samlats till begravningen, det kommer aldrig att vara en totalt läkande tröst att höra ett visst ord eller uttryck. En sanning som gäller oavsett hur stor kännedom de anhöriga har haft om den avlidnes psykiska mående.

4.2 Gemenskap i sorgen

I de insamlade griftetalen är det vanligt förekommande att prästerna talar om ett ”vi”.

Ottensten och Johansson framhåller vikten av att fundera kring valet av pronomen. De visar på att användningen av pronomenet ”vi” är ett förhållandevis säkert pronomen, eftersom det

¹⁴² Persson. ”Pastoral för begravning”, 113.

¹⁴³ G2, 1; G5, 1; G1, 1; G3, 1; G4, 1; G7, 1.

¹⁴⁴ Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 75.

¹⁴⁵ Tillich. *Systematic theology*, 60-62.

¹⁴⁶ Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 75.

upplevs inkluderande, skapar gemenskap och inte upplevs vara utpekande mot någon speciell.¹⁴⁷ Att just användningen av ”vi” syftar till att skapa gemenskap framkommer tydligt i resultatdelen.¹⁴⁸ Gemenskapen fungerar som en tröst i en svår situation. Gemenskapen kan vara ett svar på några av de existentiella frågor som åhörarna har och teologins svar som Tillich korrelationsteori beskriver.¹⁴⁹ Ett svar som uppmanar till att se sig om och finna tröst i att det finns ett ”vi” hos alla som sörjer.

Ottensten och Johansson framhåller även faran i att använda ordet ”vi”. Om någon av åhörarna inte känner igen sig i det prästen beskriver kan det i stället upplevas exkluderande och bör därför användas varsamt eftersom ingen präst någonsin kan fånga alla åhörarens känslor och minnen.¹⁵⁰ Vikten av denna varsamhet och medvetenhet att prästen inte vet allt om den avlidne och/eller anhöriga framkommer i resultatdelen av undersökningen.¹⁵¹ Även Aggedal noterade i sin undersökning användningen av pronomen och att det är vanligt förekommande med ”vi”. Vidare understryker också Aggedal den risk det medför att säga ”vi” och även han gör en poäng av att det kan medföra att åhörarna kanske inte delar prästens bild av den avlidne. Känslan av att inte känna igen sig och dela prästens bild av den avlidne skulle kunna vara förödande för prästens trovärdighet och hens uppsåt kan komma att ifrågasättas.¹⁵² I artikeln ”Kontrast och kontinuitet - Predikoideal i Svenska kyrkans prästutbildning 1903–2017” konstaterar Frida Mannerfelt att den litteratur som präglat präster i Svenska kyrkan under deras utbildning lägger stor vikt vid relationen mellan predikant och församling. Den relationen kräver att prästen har stora förkunskaper gällande åhörarnas erfarenheter för nå fram med sitt budskap på ett sätt som gör att de förstår och kan ta till sig budskapet.¹⁵³ I både Aggedals och Mannerfelts resonemang finns en tydlig tonvikt på prästens ansvar gällande varje enskild situation, vilket är av yttersta vikt vid en begravning där den avlidne begått suicid. Det framgår dock hos både Aggedal och Mannerfelt att det är en omöjlighet att veta allt om den givna situationen. Prästens ansvar är å ena sidan att kombinera den kunskap hen har om situationen. Å andra sidan finna en medelväg i att det aldrig helt kommer gå att leva sig in i situationen. Det rör sig om en kombination av att försöka förstå samtidigt som prästen är medveten om att hen inte kommer kunna få svar om åhörarnas erfarenheter.

¹⁴⁷ Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 91.

¹⁴⁸ G1, 1; G2, 1; G4, 1; G5, 1.

¹⁴⁹ Tillich. *Systematic theology*, 60-62.

¹⁵⁰ Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 91.

¹⁵¹ G5, 1; G6, 1; G9, 1.

¹⁵² Aggedal. *Griftetalet mellan trostolkning och livstydning*, 130.

¹⁵³ Frida Mannerfelt. ”Kontrast och kontinuitet: Predikoideal i Svenska kyrkans prästutbildning 1903-2017”. I *Predikan - i tid och otid*, Stephan Borgehammar (red.), 123-162. Artos, [Skellefteå], 2018, 148.

4.3 Att välja de rätta orden

Alla människor kommer förr eller senare under sitt liv i kontakt med döden och måste ta avsked. Att ta avsked vid en begravning efter att den avlidne har begått suicid är en av de svårare och mer ansträngda avskeden för anhöriga, omgivningen i stort och även för prästen som är officiant vid begravningen skriver Persson.¹⁵⁴ Ottensten och Johansson berör en viktig aspekt gällande vikten av ordval och formuleringar från predikantens sida, nämligen att med ord kan en rad tankar och funderingar väckas hos åhörarna. Prästen som predikar, oavsett typ av gudstjänst, har möjligheten att väcka frågor, svara på dem, inge hopp och tröst, samt sätta ord på sådant som åhörarna som lyssnar själva inte lyckats formulera.¹⁵⁵ Just detta framkommer i resultatdelen. Flera präster visar på sin egen otillräcklighet genom formuleringar kring att de också står utan svar i denna svåra stund,¹⁵⁶ och att man får vara arg uttrycks också.¹⁵⁷ Det finns en rad exempel på hur prästerna i sina griftetal erbjuder både igenkänning i ovissheten och förtvivlan, men också formuleringar om hopp och tröst.

I resultatdelen framkommer att prästernas användning av metaforer och liknelser inte är reserverat endast för beskrivningar om livet efter döden; de används också i hög grad för att beskriva hur den avlidne varit som person.¹⁵⁸ Ottensten och Johansson skriver om hur valet av ord spelar en stor roll för att beskriva både glädje och sorg. Genom att välja rätt ord har prästen, i det här fallet, möjligheten att med rätt ord skapa gemenskap för att bemöta de olika känslor som finns bland de församlade.¹⁵⁹ Resultatdelen påvisar just detta, att ett noggrant ordval främjar möjligheten att närma sig åhörarnas existentiella frågor på ett sätt som skapar gemenskap och därmed lyhörddhet för teologins svar.¹⁶⁰ En del av syftet i den här uppsatsen berör just teologins svar och vilka typer av metaforer och liknelser som prästerna använt sig av. Ett sätt, vilket framkommer i resultatdelen av denna uppsats, är just användningen av olika typer av bildspråk.¹⁶¹ Det finns en styrka i användningen av metaforer menar Ottensten och Johansson. Dels att tydliga liknelser ger en god förståelse för situationen, samt att genom jämförelsen av två situationer skapas också djup. Metaforens likheter skapar igenkänning och skillnaden mellan den levda verkligheten och det som prästen målar upp en bild av, gör att metaforen får legitimitet.¹⁶² Ett tydligt exempel på detta återfinns

¹⁵⁴ Persson. "Pastoral för begravning", 113.

¹⁵⁵ Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 110-111.

¹⁵⁶ G1, 1; G3, 2; G4, 1-2; G8, 1.

¹⁵⁷ G1, 1.

¹⁵⁸ G1, 1; G2, 1.

¹⁵⁹ Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 72.

¹⁶⁰ G3, 1; G7; G11, 1-2.

¹⁶¹ G1; G2; G7.

¹⁶² Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 76-77.

i några av de insamlade griftetalen där prästerna i vart och ett av dem skildrar den avlidnes liv i metaforer. Detta görs till exempel utifrån Harry Potters magiska värld,¹⁶³ i ett griftetal där den avlidnes liv beskrivs som ett musikstycke,¹⁶⁴ eller genom kortare beskrivningar som att den avlidne var som en ”[S]pirande blomma...”.¹⁶⁵

4.4 Att finna evangelium

Variationen bland griftetalens bibeltexter var förhållandevis stor. Flera av bibeltexterna berör frågan om livet efter döden. I resultatdelen framkommer att i flera av griftetalen finns ett behov från prästernas sida att förklara och ”hålla åhörarna i hand” genom att ”brodera ut” och förklara bibeltexternas teologi och på vilket sätt de kan säga oss något om livet efter döden.¹⁶⁶

I kapitlet ”Att vara församling på avskedstagandets väg” konstaterar Persson att svaren på varför människor lider uteblir. I stället är det bibeltexterna som beskriver Guds kärlek och barmhärtighet, hoppet om det eviga livet och Kristus som delar människors lidande.¹⁶⁷ I de insamlade griftetalen är det just Guds barmhärtighet och beskrivningar om Jesus som den som bär lidandet med människor som finns beskrivet.¹⁶⁸ Genom att söka evangelium i bibeltexterna och förklara bibeltexterna för åhörarna blir Tillichs korrelationsteori, och att det hela tiden sker en rörelsen mellan existentiella frågor och teologins svar, tydlig. Frågorna varierar och svaren efter dem.¹⁶⁹ Olika bibeltexter kan svara mot olika typer av frågor beroende på situationen.

Martin Lönnebo skriver i sin bok *Homiletik* om vikten av att ställa frågor till bibeltexten för att på så vis kunna identifiera på vilket sätt texten är evangelium i den givna situationen.¹⁷⁰ I resultatdelen finns en rad exempel på när präster läst en bibeltext, hur texten säger något om personens liv och hur det kan visa på evangelium i åhörarnas liv, trots den givna situationen.¹⁷¹ I flera av griftetalen visar prästen på evangelium i bibeltexten och åhörarnas livssituation genom att tala om det kristna hoppet och ljuset som övervinner mörkret.¹⁷²

¹⁶³ G7.

¹⁶⁴ G2.

¹⁶⁵ G1.

¹⁶⁶ G2, 2; G3, 2; G4, 2; G8, 2; G7, 3.

¹⁶⁷ Persson. ”Pastoral för begravning”, 112.

¹⁶⁸ G2, 2; G3, 2; G4, 2; G6, 2; G7, 3; G8, 1; G10, 3; G11, 2.

¹⁶⁹ Tillich. *Systematic theology*, 60-62.

¹⁷⁰ Martin Lönnebo, *Homiletik: en introduktion i kyrkans förkunnelse*, Verbum, Stockholm, 1977, 54-55.

¹⁷¹ G1, 1; G3, 2.

¹⁷² G2, 2; G4, 2; G6, 2; G7, 3; G8, 1; G10, 3; G11, 2.

4.5 Livet efter döden

I *Handbok i Liturgik* sammanfattar Karl-Gunnar Ellverson några teologiska förändringar som blev tydliga i kyrkohandboken från 1986 gällande livet efter döden. Ellverson konstaterar att det sedan medeltiden funnits en stark prägling av att teologiskt se döden som en typ av kretslopp av dom- och botmotiv, något som senare kyrkohandböcker rört sig bort ifrån och i vilka uppståndelseperspektivet i stället fått träda fram och vara normgivande. Ellverson skriver dock att även uppståndelseperspektivet fått en mindre framträdande roll från 1986 års kyrkohandbok och framåt. I dag finns i stället ett stort fokus på Gud som en tröstande Gud, som finns med de sörjande i deras förlust.¹⁷³ Detta är en tematik som återfinns i resultatdelen av denna uppsats där Gud omnämns som närvarande och hos vilken människor kan lämna över allt som är tungt och svårt att bära.¹⁷⁴ Ellverson sammanfattar vidare att den teologiska tolkningen endast lämnat spår efter sig i kyrkohandboken från 1986. Det är intressant att reflektera över hur synen på döden har förändrats. Om den rådande teologiska tolkningen är att Gud är allsmäktig och den som kallar till sig människor (som i tidigare kyrkohandböcker före 1986), vad innebär det i en situation där den avlidne begått suicid? Är det Guds vilja att hen inte längre ska orka leva och därmed avsluta sitt liv, för att Gud kallar? Den teologiska normen kan mana till tröst men även bidra till ökad skam och/eller skuld, då Gudsbilden inte enkom beskrivs som en barmhärtig Gud i detta avseende. Den här typen av teologiska tolkningar återfinns inte i de griftetal som samlats in. Där uttrycks snarare tolkningar om livet efter döden med beskrivningar om himmelriket som en fridfull plats, fri från smärta och synd och Gud som välkomnande.¹⁷⁵

I resultatdelen framkommer en bild av att himmelriket är något annat än den värld vi lever i, en plats som vi människor inte riktigt har tillgång till. I vissa fall beskriver prästerna det som en plats där den avlidne gör samma saker som hen älskade att göra när hen var vid liv.¹⁷⁶ I något fall omnämner prästen det som att den avlidne tittar ner och vinkar till de som sörjer.¹⁷⁷ I ett flertal fall är prästerna förtegnat kring att beskriva vad de tror händer efter döden och i vissa fall sägs det i griftetalen uttryckligen att de inte vet.¹⁷⁸ Inte i något av de insamlade griftetalen framkommer beskrivningar och teologiska tolkningar om att Gudsriket är ett tillstånd i den här världen, på jorden. Jürgen Moltmann skriver i boken *Den*

¹⁷³ Karl-Gunnar Ellverson, *Handbok i liturgik*, Första upplagan, print on demand, Verbum, Stockholm, 2015 [2003], 317.

¹⁷⁴ G1, 1.

¹⁷⁵ G1, 1; G3, 2; G8, 2.

¹⁷⁶ G5, 2.

¹⁷⁷ G6, 2.

¹⁷⁸ G8, 2.

Gud som kommer: kristen eskatologi att Jesus förkunnar att Gudsriket är ett tillstånd på jorden. Enligt de synoptiska evangelierna säger Jesus att Gudsriket ska komma till jorden och hela människor som är svaga och sjuka, med nåd och med de dödas uppståndelse. De messianska tecken som Jesus visar genom att uppväcka människor från de döda var inte en gest för att ge dem ett evigt liv, utan snarare en förlängning av livet som sedan ändå skulle sluta i döden. Moltmann konstaterar att de synoptiska evangelierna inte tillhandahåller någon vidareutvecklad teologi om döden som påminner om den som skildras i flera av griftetalen. Det som står att läsa om döden främst handlar om att kunna kontrastera Gud mot en annan typ av makt, eller kraft. Moltmann menar att döden är en typ av makt vars enda syfte är att visa på Guds allsmåktiga härlighet, för genom Guds allsmåktighet övervinns till och med den sista fienden: döden.¹⁷⁹

I de beskrivningar som finns i griftetalen om livet efter döden varierar det stort i hur mycket eller lite prästen beskriver sin bild av himmelriket. Några präster liknar himmelriket vid välbekanta situationer från jordelivet och andra understryker att de inte vet hur det ser ut.¹⁸⁰ I biskopsbrevet från 2006 framhålls att textläsning från Bibeln ska förmedla Guds ord om trygghet och närvaro i liv och död. Också bibelorden ska verka i samma anda som korrelationsteorin, det vill säga bibeltexten ska förhoppningsvis bidra till tröst och svar på existentiella frågor som åhörarna bär på och därigenom kunna integrera bibeltexten i sin egen livssituation på ett sätt som skapar tröst och mening.¹⁸¹ Den funktion av bibeltexten som biskoparna beskriver ligger närmre vad som framkommit i resultatdelen än den som Moltmann beskriver. I de griftetal där himmelriket explicit omnämns talar prästerna ändå mer om himmelriket som en liknelse i ett mer tröstande syfte snarare än hur himmelriket beskrivs i Bibeln eller faktiskt skulle kunna vara.

4.6 Bön

Flera av prästerna väver in en bön i griftetalet. Bönens längd och stil varierar och i flera fall har prästen valt att avsluta griftetalet med en bön. I bönen knyter vissa prästen ihop griftetalet och i resultatdelen framkommer att det i bönerna framförs önskningar om hopp, tröst, överlåtelse och en önskan om att Gud ska se till de som sörjer.¹⁸² Bönens placering i slutet av griftetalet fyller en tydlig funktion. Det är ett tydligt avslut och rent retoriskt ett väldigt tydligt sätt för prästen att pedagogiskt signalera att griftetalet är slut. Ottensten och Johansson skriver

¹⁷⁹ Jürgen Moltmann, *Den Gud som kommer: kristen eskatologi*, Verbum, Stockholm, 1997, 100.

¹⁸⁰ G6, 2; G11, 2; G6, 2; G3, 2; G8, 2.

¹⁸¹ Biskopsmötet. *Begravningen - ett brev från Svenska kyrkans biskopar*, 34-35.

¹⁸² G2, 2; G9, 2; G10, 3; G11, 2.

om hur vissa formuleringar som prästen använder fungerar rent performativt, ”Låt oss be” är ett sådant fall¹⁸³ och församlingen inbjuds att tillsammans ge uttryck för något genom prästens ord. Genom att prästen inbjuder till bön blir bönen ett uttryck för att alla de som instämmer i ordet ”amen” också tar del av de ”önskningar” om omsorg och hopp som framförs i bönen. Bönen är ett tydligt sätt för prästen att lyfta fram och ge uttryck för existentiella frågor och önskningar som åhörarna bär på. Genom att uttrycka önskningar och längtan i form av en bön auktoriseras dessa känslor då det finns en tyngd i ritens tradition och det avslutande ”amen” - låt det ske. Bönen blir ett tydligt sätt att knyta ihop griftetalet och framhålla att de som samlats gemensamt bär bönen. Prästens roll är att vara den som knyter samman de gemensamma erfarenheterna, frågorna och önskningarna som med sina ord fungerar likt en brygga mellan de existentiella frågorna och Gud.¹⁸⁴

4.7 Att tala om Gud

Att analysera hur prästerna omnämner Gud är av intresse utifrån uppsatsens syfte, som bland annat är att undersöka hur präster i Svenska kyrkan förmedlar föreställningar om Guds kärlek och nåd i griftetal efter suicid. I de insamlade griftetalen framkommer att Gud i vissa griftetal beskrivs som immanent, antropomorf och i andra transcendent. Behovet av att beskriva Gud på olika sätt visar på behovet att beskriva Guds närvaro, kärlek och den nåd som finns hos Gud om det så är för att lägga allt det jobbiga i Guds händer. Resultatdelen visar att flera präster framhåller en nära, omhändertagande relation med Gud, där de existentiella frågorna får rum och kan överlåtas till Gud.¹⁸⁵ Svårigheterna i att fånga Gud i ord och, om så är möjligt, med vilka ord diskuterar Ottensten och Johansson. De konstaterar att det oftast är lättare att finna ord som beskriver Gud i termer där Gud framställs och beskrivs i immanenta eller antropomorfa ordalag. När Gud är ”jordisk” kan vi finna ord som anspelar på våra mänskliga erfarenheter om vad godhet är.¹⁸⁶ Detta stämmer väl överens med vad som framkommit i resultatdelen där Gud just beskrivs i mänskliga termer och som närvarande.

Ottensten och Johansson gör ytterligare en reflektion gällande att tala om Gud: de understryker att vi aldrig kommer kunna fånga Gud i ord, men att det i sin tur inte betyder att det inte finns en stor poäng med att fortsätta göra det. Alla har sin egen bild och erfarenhet av Guds närvaro, eller frånvaro, och det är just mängden av erfarenheter, varierande ordval och nyanser i ordvalen som ger legitimitet och gör det möjligt att säga något om Gud. Det

¹⁸³ Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 72.

¹⁸⁴ Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 101.

¹⁸⁵ G1, 1; G3, 2; G5, 2.

¹⁸⁶ Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 83

omöjliga i uppgiften gör att allt är möjligt.¹⁸⁷ Med olika benämningar och uttryck, ”kyrkiska”, eller med ett mer vardagligt språk och kreativa metaforer målas Guds olika egenskaper upp.¹⁸⁸ Det finns inga bestämda och/eller reserverade ord för Gud. Just detta är tydligt i resultatdelen, inte bara där Gud som ovan nämnts beskrivs i immanenta, antropomorfa eller transcendentia ordalag, utan också då några präster beskriver himmelriket.¹⁸⁹

I samband med att prästen talar om Gud görs det ofta i termer av hur livet på jorden kan upplevas som mörker men att ljus finns att finna, både på jorden men också hos Gud i livet efter döden. Dualism i griftetalen framhålls ofta i termer som mörker och ljus, eller genom att tala om liv och död.¹⁹⁰ En begravning är en väldigt konkret situation där prästen möter församlingen. Det är också ett tillfälle där prästen som religiös ledare bär ett stort ansvar i hur hen förkunnar och möter åhörarna. Det står i Svenska kyrkans kyrkoordning att, vid en begravning skall både mörker och ljus förkunnas.¹⁹¹ Dualismen som beskrivs i kyrkoordningen är central i den här uppsatsen. Just att prästens ansvar är att förmedla teologiska svar på både det mörker och ljus som döden för med sig, vilket resultatdelen av den här uppsatsen påvisar. En präst påvisar bildligt en typ av dualism genom att utföra en symbolhandling där hen i början av griftetalet tänder tre ljus. Det sista ljuset ska symbolisera just hoppet om att ljuset övervinner mörkret.¹⁹²

4.8 Själavård i griftetal

Lönnebo konstaterar att griftetalet är ett av de viktigaste predikningarna en präst håller då det har en viktig själavårdande uppgift. Griftetalet hålls i ett sammanhang där åhörarna har stort fokus på det som sägs och situationen är präglad av ett allvar där åhörarna är mottagliga för att lyssna till ord om tröst och tillrådan.¹⁹³

Utmaningarna för prästen i att möta åhörarnas frågor gällande livet efter döden är många, oavsett hur förtegen eller öppen hen vill vara i sina utläggningar och tankar kring livet efter döden. I griftetalen ska även, vilket tidigare nämnts, frågor om det ”varför” som många gånger uppkommer då någon har begått suicid efter bästa förmåga bemötas av prästen. I biskopsbrevet om begravning står det under rubriken ”Griftetal” att läsa: ”Prästens uppgift som teolog och själavårdare är att i griftetalet formulera trostolkningar som kan hjälpa

¹⁸⁷ Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 153

¹⁸⁸ Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 154

¹⁸⁹ G3, 2; G6, 2; G7, 3; G10, 3; G11, 2.

¹⁹⁰ G4, 2; G8, 1-2.

¹⁹¹ KO 2021, kap 24 Inledning.

¹⁹² G8, 1.

¹⁹³ Lönnebo. *Homiletik*, 189.

deltagarna att leva vidare.”¹⁹⁴ Citatet ligger nära Tillichs korrelationsteori genom att det tydligt framgår att prästen, i egenskap av själavårdare, ska möta åhörarna på ett sätt som hjälper dem vidare i sorgen.

En vanlig tematik i griftetalen handlar om kärleken till varandra. Att spegla Guds kärlek i varandra är ett vanligt retoriskt grepp hos prästerna, att möta den sorg och själsliga nöd som åhörarna erfar genom nåd.¹⁹⁵ I resultatdelen framkommer att prästens roll är att svara på existentiella frågor gällande liv och död, glädje och sorg och mörker och ljus. Å ena sidan förväntas prästen ge svar på det mörker som den avlidne burit på och som föranlett att de efterlevande samlats till begravningsgudstjänsten. Frågan kring ”varför” som några präster närmar sig¹⁹⁶ men som ingen någonsin kan avkrävas ett absolut svar på. Å andra sidan ska prästen också besvara de anhörigas och församlingens frågor gällande maktlöshet och frustration.¹⁹⁷ Som en präst som tidigare citerats beskriver det: ”Hur ska vi någonsin kunna förlikas med att den kärlek vi bär inte kunnat få hjälpa?”¹⁹⁸ Tillichs korrelationsteori gällande människors frågor och teologins svar¹⁹⁹ går alltså att applicera på uppsatsens huvudämne, det vill säga hur Guds kärlek och nåd exemplifieras i griftetalen.

Det är också intressant att dra paralleller till Clara Nystrands artikel ”Nöd och nåd i aktuell svensk predikan” med tanke på uppsatsens huvudämne. Nystrand undersöker i sin text begreppen *nåd* och *nöd*.²⁰⁰ Nystrand definierar nöden som de besvär och hinder som människor stöter på och nåden som Guds handlande.²⁰¹ I relation till uppsatsens resultatdel framkommer det att också i griftetalen finns både nöd och nåd. Dels i ovannämnda nöd hos den avlidne innan hen begick suicid, men också i de frågor som församlingen ställer sig vid begravningsgudstjänsten fångas i Tillichs korrelationsteori. Nystrand noterar i sitt material av predikningar att Guds handlande får förhållandevis lite utrymme i förhållande till människors och världens problem, nöden.²⁰² En likande reflektion går att göra gällande Guds handlande i de insamlade griftetalen: åhörarna har så mycket nöd i situationen efter att den avlidne begått suicid och lämnat dem med ”varför”, samtidigt är det enda svaret på ”varför?” nåd. Resultatdelen visar på att de anhörigas frågor får svaret att Gud är god. Dels i beskrivningen

¹⁹⁴ Biskopsmötet. *Begravningen - ett brev från Svenska kyrkans biskopar*, 33.

¹⁹⁵ G5, 2; G6, 1-2; G7, 2; G8, 1.

¹⁹⁶ G1, 1; G2, 1; G4, 1; G8, 1; G9, 1.

¹⁹⁷ G2, 1; G4, 1-2; G7, 2; G11, 1.

¹⁹⁸ G8, 1.

¹⁹⁹ Tillich. *Systematic theology*, 60-62.

²⁰⁰ Clara Nystrand, ”Nöd och nåd i aktuell svensk predikan”. I *Predikan - i tid och otid*, Stephan Borgehammar (red.), 163-185. Artos, [Skellefteå], 2018, 163.

²⁰¹ Nystrand. ”Nöd och nåd i aktuell svensk predikan”, 164.

²⁰² Nystrand. ”Nöd och nåd i aktuell svensk predikan”, 166.

av Gud som tröstande och närvarande,²⁰³ dels i svaren gällande livet efter döden, i trösten att den avlidne kommit till himmelriket (oavsett hur detta himmelrike skildras och beskrivs),²⁰⁴ men också genom de formuleringar som handlar om att finna svar från Gud hos varandra i att dela sorgens börda.²⁰⁵ Nystrand har gjort en mer ingående undersökning gällande hur nöd och nåd svarar mot varandra än vad som har varit syftet i den här uppsatsen, men det är värt att notera att Nystrands konstaterande att nåden inte helt svarar mot nöden finns även här.²⁰⁶ Detta är något som skulle vara intressant att studera närmre utifrån likande kriterier på griftetal i synnerhet där den avlidne begått suicid eftersom nöden i en sådan situation sannolikt skiljer sig från frågorna församlingen ställer sig vid en ”vanlig” söndagens gudstjänst.

För prästen vid en begravning, där den avlidne har begått suicid, är det av stor vikt att hen i sina formuleringar verkligen är lyhörd och i griftetalet är noggrann i att inte formulera sig på ett sätt som kan uppfattas som fördömande eller skuldbeläggande, skriver Persson. Det gäller även i att inte värdera eller skuldbelägga i formuleringarna kring Guds handlande i världen. Det är inte rätt tillfälle att försöka förklara eller finna mening i vad Guds plan kan tänkas vara. Inte heller att formulera ett sorts försvar av Gud.²⁰⁷ Förklaringar och försvar skulle förmodligen leda till att den själavårdande aspekten i griftetalet helt skulle försvinna eftersom det skulle bli svårt att tala om en älskande och nådens Gud. Det skulle medföra att åhörarna skulle gå från begravningsgudstjänsten med fler existentiella frågor och teologiska utläggningar i stället för att svara mot behovet av hopp och tröst. Uppsatsens syfte är att studera formuleringar i griftetal efter suicid, eller som Persson formulerar det: ”Tragedin är inte hela sanningen, även om det i de mörka stunderna känns så.”²⁰⁸

Tillich korrelationsteori beskriver att människor har existentiella frågor som teologin kan ge svar på.²⁰⁹ I resultatdelen framgår många av de här frågorna tydligt och flera präster uppmärksammar dem och försöker sedan ge svar på dem med stöd av teologin. Att den avlidne har begått suicid leder till att vissa typer av frågor framträder starkare. Frågor som rör ilska, maktlöshet och frågor som ”varför?”²¹⁰ I resultatdelen framkommer att några präster, i ett försök att möta frågorna, uppgivenheten och ilskan uppmanar församlingen att se

²⁰³ G1, 1; G3, 2; G5, 2; G10, 3.

²⁰⁴ G3, 2; G4, 2; G8, 2.

²⁰⁵ G4, 2; G5, 2; G6, 1; G8, 1.

²⁰⁶ Nystrand. ”Nöd och nåd i aktuell svensk predikan”, 171.

²⁰⁷ Persson. ”Pastoral för begravning”, 111.

²⁰⁸ Persson. ”Pastoral för begravning”, 112.

²⁰⁹ Tillich. *Systematic theology*, 60.

²¹⁰ G1, 1; G3, 2; G5, 1; G10, 1.

sig omkring och finna tröst, stöd och hjälp hos varandra. Det blir tydligt utifrån resultatdelen att Tillichs teori gällande att varje person och situation har sin fråga som kräver sitt svar är relevant. När en person har dött till följd av hög ålder behöver inte prästen finna svar på varför och uppmana till att se framåt på samma sätt som situationen kräver efter suicid.²¹¹ Att som präst förmedla och påminna om att det är flera som delar sorgen och att det kommer ljusare stunder framöver är en viktig uppgift. Efter ett dödsfall som är konsekvensen av en tragisk händelse, exempelvis suicid, kan det för anhöriga upplevas extra svårt när livet för andra bara rullar på och fortsätter skriver Persson.²¹² Därför är den typ av uppmaningar och påminnelser som återfinns i flera av griftetalen av stor pastoral vikt. Att påminna om hoppet och ljuset som kommer komma åter.

4.9 Att vara inkluderande

I biskopsbrevet ”Begravningen” från 2006 skriver biskoparna att det är viktigt att begravningsgudstjänsten på ett öppet, inkluderande och inbjudande sätt upplevs kunna ge tröst och svar på ett religiöst sökande. Biskoparna menar att det är centralt att även den som kan beskrivas som mer vagt religiöst sökande kan finna svar och tröst i gudstjänsten utan att för den skull som präst göra avkall på Svenska kyrkans tradition.²¹³ Idén om att förkunna kyrkans tro och lära på ett tydligt och samtidigt inkluderande sätt påminner om det Tillich lyfter fram i sin korrelationsteori. Biskoparna betonar att prästen med utgångspunkt i traditionen, på ett lyhört sätt ska, förmedla traditionens och förkunnelsens tröst. Genom att möta människor med ett öppet sinne främjar också för att prästen ska kunna möta människors existentiella frågor som de kommer med till begravningsgudstjänsten. Korrelationsteorin förutsätter att alla människor har frågor som de söker svar på,²¹⁴ prästen är rent krasst inte till hjälp om hen inte någorlunda har fångat några, eller åtminstone någon, av de existentiella frågor som åhörarna bär på vid begravningsgudstjänsten i sitt griftetal. Att lyckas med det försvåras om prästen inte har eftersträvat just det som biskoparna lyfter fram som viktigt i mötet med åhörarna vid en begravning, det vill säga lyhördhet.

En återspeglning av det biskoparna skriver och Tillich teori gällande att varje fråga kräver sitt eget svar,²¹⁵ kan vi se i griftetalens populärkulturella referenser och metaforer. I resultatdelen framkommer att flera präster använder till exempel lätttexter och

²¹¹ G4, 2; G5, 2; G11, 1.

²¹² Persson. ”Pastoral för begravning”, 112-113.

²¹³ Biskopsmötet. *Begravningen - ett brev från Svenska kyrkans biskopar*, 29.

²¹⁴ Tillich. *Systematic theology*, 60-62.

²¹⁵ Tillich. *Systematic theology*, 61-62.

andra citat för att svara på åhörarnas existentiella frågor för att sedan väva samman referenserna med teologin.²¹⁶ Detta kan ses i relation till biskopsbrevet då prästerna i sina liknelser och metaforer försöker möta just de religiöst sökande bland åhörarna vilket biskoparna efterfrågar.²¹⁷ I de insamlade griftetalen var referenserna till musik och låttexter återkommande.²¹⁸ Griftetalet som i stor utsträckning utgick från Harry Potters värld²¹⁹ sticker vid första anblick ut i jämförelse med de andra griftetalen då referenserna till Harry Potter är genomgående i hela griftetalet. Vid närmre undersökning och jämförelse av resultaten av de griftetal som innehåller tydliga referenser till musik eller litteratur, framgår det dock tydligt att musikens och litteraturens metaforer och liknelser också går som en röd tråd genom griftetalen.²²⁰

Användningen av populärkulturella referenser genomsyrar i flera fall hela griftetal. I fem av elva griftetal som har analyserats i denna uppsats löper de populärkulturella referenserna som en röd tråd genom hela griftetalet.²²¹ Detta står i kontrast till hur bibeltexter används: i de nio griftetal²²² som refererar till bibeltexter så används bibeltexter endast som exempel och teologiska svar, och inte som ett genomgående tema genom hela griftetalet. Bibeltexterna är snarare isolerade exempel på vad Bibeln säger om sorg, saknad och hopp. Resultatdelen visar att det nu finns en lucka i griftetalen som tidigare fyllts av referenser till Bibeln. Denna lucka har nu i flera av griftetalen i stället fyllts av populärkulturella referenser som ett svar på åhörarnas existentiella frågor och inte genom metaforer som återfinns i Bibeln.

Vikten av att vara lyhörd vid mötet med de efterlevande innan begravningen kan tyckas vara en självklarhet, men det återspeglas tydligt i just de avsnitt där prästerna har valt låtar och likande som är tydligt kopplade till den avlidnes liv. Ottensten och Johansson beskriver att just denna typ av lyhördhet och anpassning efter situationen är av stor vikt vid förberedandet av en predikan. De beskriver det som att ”predika i tiden och rummet”²²³ och precis som på söndagen måste tiden och rummet styra vid ett griftetal. Vidare beskriver Ottensten och Johansson hur alla människor kommer med sina egna liv, tolkningar och individuella förståelser som sedan ska bli ett med bibeltexter, liturgi och teologin i

²¹⁶ G2, 1; G3, 1; G6, 1; G7, 1-3; G10, 1-2

²¹⁷ Biskopsmötet. *Begravningen - ett brev från Svenska kyrkans biskopar*, 29.

²¹⁸ G2, 1; G6, 1; G10, 1-2; G11, 1.

²¹⁹ G7.

²²⁰ G2, 1; G3, 1; G6, 1; G7, 1-3; G10, 1-2; G11, 1.

²²¹ G2, 1; G3, 1; G6, 1; G7, 1-3; G10, 1-2; G11, 1.

²²² G1; G2; G3; G4; G6; G7; G8; G10; G11.

²²³ Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 48.

predikan.²²⁴ Allt det som är viktigt vid en predikan under en gudstjänst är också viktigt i ett griftetal. Att just kravet på närvaro, fingertoppskänsla och vakenhet när det kommer till att predika i tiden och rummet efter att den avlidne begått suicid förstärks.

4.10 Att kommunicera i bilder

I resultatdelen framkom att ett flertal präster använde sig av olika typer av bildspråk.²²⁵ Detta är en tendens som stämmer väl överens med den homiletiska utvecklingslinje som varit tongivande i närtid. Det vill säga en linje som uppmuntrar användandet av bildspråk för att knyta an till åhörarna, skapa intresse samt främja människors egen förmåga till egen reflektion. Vidare gör bildspråket varje predikan unik skriver Mannerfelt.²²⁶ I relation till uppsatsens syfte och det resultat som framkommit märks det att just bildspråket är ett viktigt verktyg för flera av prästerna för att ge teologiska svar och beskriva Guds kärlek och nåd i griftetalen efter att en person har begått suicid. Lönnebo skriver ”Säg ingenting utan liknelser”.²²⁷ Genom att använda liknelser menar Lönnebo att symbolspråket öppnar upp och gör så att poängen med liknelsen får ett större djup eftersom det pekar bortom självet.²²⁸

Mannerfelt skriver i sin artikel att det är viktigt med ett utbyte mellan predikanten och församlingen. Att det finns en dialog mellan predikant och församling och att det inte får bli en envägskommunikation från predikstolen där församlingen endast är mottagare. Dialogen och församlingens erfarenheter är predikantens utgångspunkter.²²⁹ Ett konstaterande som stämmer väl överens med resultatdelen i den här uppsatsen. De erfarenheter av missmod, ilska och förvirring som åhörarna upplever är en tydlig utgångspunkt och behandlas i flera av griftetalen. Tillich's teori gällande vikten att bemöta människors existentiella frågor befasts.²³⁰

Mannerfelt sammanfattar också tendenserna i den senare homiletikforskningen gällande att låta bibeltolkningen vara ”levande”, där teologins främsta uppgift är att peka ut riktningen för människor och hjälpa dem i sin relation med Gud.²³¹ Detta mönster återfinns även i uppsatsens resultatdel där flera präster till exempel använder sig av vardagliga referenser för att sedan sammanväva dem med teologiska trostolkningar,²³² för att därefter

²²⁴ Ottensten & Johansson. *Predikan växer fram*, 48.

²²⁵ G1, 1; G2, 1; G3, 1; G6, 1; G7, 1-3; G10, 1-2; G11, 1.

²²⁶ Mannerfelt. ”Kontrast och kontinuitet”, 149.

²²⁷ Lönnebo. *Homiletik*, 56.

²²⁸ Lönnebo. *Homiletik*, 56-57.

²²⁹ Mannerfelt. ”Kontrast och kontinuitet”, 142.

²³⁰ G2, 1; G4, 1-2; G7, 2.

²³¹ Mannerfelt. ”Kontrast och kontinuitet”, 147.

²³² G1, 1; G2, 1; G3, 1; G4, 1; G6, 1; G7, 1-3; G9, 1-2; G10, 1-2; G11, 1.

svara på det som Tillich framhåller som de existentiella frågor som åhörarna har och vilka kräver teologiska svar.²³³

4.11 Ord i krissituation

Ett övergripande syfte med uppsatsen är att utifrån resultatdelen beskriva hur präster finner och formulerar evangelium i sina griftetal efter att en person har begått suicid. Om (och i så fall hur) det går finna det glada budskapet i en situation, där det finns ett underliggande antagande att situationen är än mer sårbar än vid en begravning där den avlidne har levt ett långt liv och dött av naturliga orsaker.

Jan-Olof Aggedal skriver i boken *I glädje och sorg* att det är av stor vikt för prästen att ha god kännedom om den situation som människor står inför, åhörarorientering, för att på så vis kunna välja de rätta orden.²³⁴ Utifrån den här uppsatsens perspektiv är en sådan åhörarorientering det faktum att åhörarna befinner sig i sorg efter att den avlidne har begått suicid. Aggedal understryker att prästen och kyrkan har tydliga förhållningsregler att följa, då det finns både en ordning i kyrkohandboken som prästen måste följa, samt en liturgi att ta hänsyn till och vila i. Utifrån dessa förutsättningar är det fortfarande av stor vikt att varje begravning blir unik, just eftersom varje människa är det. Unik på det sättet att begravningen speglar vem personen var. Den speglingen kan göras på flera sätt, dels i val av musik, något som tydligt framkommer i resultatdelen,²³⁵ samt att en begravning med fördel kan innehålla personliga inslag utan att för den skull vara privat. Prästen ansvarar för att fånga personen som en gång varit och de anhörigas bild av den avlidne. Med detta kommer även ansvaret att förmedla kyrkans tradition och att hela församlingen ska känna sig inkluderad och känna igen beskrivningen av den avlidne. Med ritens som utgångspunkt ska prästen i griftetalet predika Guds ord för att sedan låta det landa hos var och en av åhörarna. Aggedal poängterar att varje individ har sina existentiella frågor och genom prästens teologiska utläggning skapar därefter var och en sin trostolkning.²³⁶

Sorgen som följer efter att en person har dött ser alltid olika ut och beror på en rad faktorer. Aggedal lyfter fram att en av de faktorer som är viktig att ta hänsyn till är just relationen mellan de efterlevande och den avlidne, där spelar till exempel åldern på både den avlidne och anhöriga roll, om det är en livspartner, barn eller syskon, samt hur dödsfallet gick

²³³ Tillich. *Systematic theology*, 60.

²³⁴ Jan-Olof Aggedal, *I glädje och sorg: att välja de rätta orden vid vigsel och begravning*, Arcus, Lund, 2009, 27.

²³⁵ G10, 1.

²³⁶ Aggedal. *I glädje och sorg*, 28-29.

till.²³⁷ Att prästerna är medvetna om vikten av hur den avlidne avled har stor påverkan på sorgen hos åhörarna vilket framgår tydligt i resultatdelen,²³⁸ men också att flera präster framhåller vilken relation den avlidne haft till åhörarna.²³⁹ En del av den sorgprocess som Aggedal beskriver är att människor tenderar att återberätta och framhålla alla goda stunder, de goda minnena, av den avlidne kort efter dödsfallet.²⁴⁰ Den här typen av reaktion som är vanlig och mänsklig är intressant att sätta i relation till ett dödsfall som är konsekvensen av suicid. I resultatdelen framkommer det att flera präster balanserar mellan att å ena sidan beskriva, och i viss mån då också påminna, om att det inte alltid var så bra. Att den avlidne levde i ett mörker som hen inte kunde ta sig ur.²⁴¹ Å andra sidan är uppdraget att förkunna ljus.²⁴² Utmaningen att förkunna ljus och evangelium i en situation där åhörarna kanske varit ovetandes om att den avlidne var suicidal²⁴³ skapar ytterligare en dimension av utmaningen att som präst möta de existentiella frågorna med teologiska svar om åhörarna också bearbetar sorgen genom att endast minnas de goda stunderna.

I ”Att vara församling på avskedstagandets väg” skriver Persson om sorg vid tragiska omständigheter och explicit om ett pastoralt perspektiv efter suicid. Persson skriver om begravningar efter suicid på ett sätt som en stor andel annan litteratur, vilka behandlar begravningar och homiletik, gör väldigt lite om eller överhuvudtaget. Persson understryker den balansgång som krävs vid en begravning efter att någon dött under tragiska omständigheter. Prästens ska skapa utrymme för den sorg och förtvivlan som uppstår efter ett dödsfall. Samtidigt måste prästen göra plats för det liv som varit med allt vad det innebar av glädje och hopp, annars riskerar all förtvivlan och sorg att blockera och göra det omöjligt att skönja det himmelska hoppet.²⁴⁴ Prästen står inför uppgiften att finna ord som påminner åhörarna om att det fanns glädje innan tragedin. Hen måste finna ord för att förmedla hopp till åhörarna och att det trots tragedin finns glädjeämnen och fina minnen som kan tränga förbi sorgens alla ansikten.²⁴⁵

²³⁷ Aggedal. *I glädje och sorg*, 37.

²³⁸ G2, 1; G3, 1; G5, 1; G6, 1.

²³⁹ G3, 1; G4, 1; G5, 1; G7, 1.

²⁴⁰ Aggedal. *I glädje och sorg*, 38.

²⁴¹ G2, 1; G5, 1.

²⁴² KO, 24 Kap, Begravning, inledning <https://www.svenskakyrkan.se/filer/9a3c1a83-62ce-43e4-9141-82558ea3ed97.pdf> (tillgänglig 211126)

²⁴³ G1, 1; G3, 1; G4, 1; G7, 1.

²⁴⁴ Persson. ”Pastoral för begravning”, 111.

²⁴⁵ Persson. ”Pastoral för begravning”, 112

I de insamlade griftetalen varierar det om prästen omnämner dödsorsaken eller inte.²⁴⁶ Valet att konkret omnämna dödsorsaken eller inte kan medföra olika konsekvenser och det är därför centralt att prästen noga funderat igenom sina ord i griftetalet. Persson beskriver att om prästen väljer att utelämna att den avlidne har begått suicid finns risk för att åhörarna kan uppleva utelämnandet av detta faktum som undvikande och att det är något som inte bör talas om, stigmat förstärks därigenom. Situationen kan också vara sådan att de efterlevande som prästen har varit i kontakt med önskar att det inte omnämns i griftetalet. Eller tvärtom, att de efterlevande önskar att prästen talar om det. Det kan då vara ett sätt att som präst närma sig de existentiella frågor som åhörarna har genom att vara konkret i sina formuleringar. Genom att vara direkt i sina formuleringar kan det öppna upp och skapa utrymme och ingjuta mod hos åhörarna att våga tala om sorgen och tragedin sinsemellan.²⁴⁷ Det är prästens uppgift att göra denna avvägning utifrån ett självvårdande perspektiv.

²⁴⁶ G8, 1; G4, 1-2; s G11, 1.

²⁴⁷ Persson. ”Pastoral för begravning”, 115.

5 Diskussion

Det finns något djupt tragiskt i Matteus 27:3-10. Den kristna historiens kanske mest hatade man, Judas, efterlämnar sina vänner med ytterligare ett trauma. Inte nog med att Jesus snart skall dö på korset. Judas vänner lämnas med, vad man får förmoda var en fruktansvärd ambivalens och sorg: en vän som har gjort något fruktansvärt, men som det till trots har varit deras vän, begår suicid. Vilken fruktansvärd ekvation av känslor att få ihop.

Synen på suicid, från att tidigare ha kopplats ihop med skuld och skam, har i dag förändrats. Till exempel blir det tydligt i jämförelsen av Odéns forskning, som beskriver skeenden som uppstått när någon som har begått suicid och därför inte fick begravas i vigd jord, mot synen på suicid i de insamlade griftetalen. I de nutida griftetal som har samlats in vittnar prästens formuleringar om detta förändrade synsätt genom att skuld och skam inte längre står i centrum utan fokus ligger på att tala om den sorg de avlidnes handling medfört. Prästerna försöker ge en förståelse av hur den avlidnes handling, samt gör försök till att skapa en förståelse för att den avlidne upplevde det som att hen inte hade något val. Vi begraver inte längre människor som har begått suicid utanför kyrkomuren utan inkluderar alla och ger alla en sista viloplats i vigd jord.

Intressant att notera är den förändring i det teologiska ramverket som återfinns i kyrkohandböckerna. Fokus har flyttats från det dom- och botmotiv som tidigare har varit centrala teologiska tolkningar gällande döden. I 1986 och 2017 års kyrkohandböcker har den teologiska diskursen förändrats, vilket till exempel synliggörs i stycken om döden. Prästen behöver inte längre bidra till skuld och skam genom att belysa exempelvis suicid som något dåligt eller sjukligt. Den tidigare dömande synen på suicid finns inte längre att finna i den teologiska tolkningen.

Att uttrycka det som Ottensten och Johansson gör ovan att alla griftetal innehåller tre delar: det liv som levts och varit, den oundvikliga döden och uppståndelsens hopp är inte helt självklart vid en begravning där den avlidne har begått suicid. Ett griftetal efter suicid kan innehålla första beståndsdelen: prästen kan skildra det liv som den avlidne har levt. Den andra beståndsdelen är dock svårare att benämna, eftersom vid ett griftetal som hålls efter att den avlidne har begått suicid, var döden möjlig att undvika. Den kom inte till följd av hög ålder, sjukdom eller en olycka. Den avlidne var den som valde att avsluta sitt liv. Detta sägs dock med förbehållet att denna uppsats inte diskuterar huruvida suicid är ett val eller inte.

Den tredje delen, att tala om uppståndelsens hopp, försvåras också i en situation där den avlidne har begått suicid. Går det ens att tala om uppståndelsens hopp, om döden hade

kunnat undvikas? Hoppet kan inte skildras i termer av att personen har levt ett fullgott liv och nu får sin efterlängtnade vila, eller att personen "var färdig med jordelivet". Det behöver åtminstone finnas utrymme för vidare reflektion och diskussion kring påståendet och att det inte alltid är helt oproblematiskt, som till exempel vid en begravning då den avlidne har begått suicid.

Om prästen hittar en form för att tala om suicid och vad som har hänt, så kan det bli vägledande för åhörarna och leda till att de vågar tala om det som hänt. Detta är viktigt att lyfta fram ur själavårdande perspektiv. Prästen måste uppfattas och upplevas som trovärdig: Både i att våga vara närvarande och inte distanserad, samt att prästen inte formulerar sig allmängiltigt i griftetalet. Därför behövs förutsättningarna för att prästen ska känna sig förberedd i sitt uppdrag som själavårdare, eftersom det annars skulle kunna få konsekvensen att prästen upplevs som mindre trovärdig och hen får svårt att förmedla trons hopp och tröst.

En viktig iakttagelse som har gjorts i både resultat- och analysdelarna är att det tydligt framkommit i de insamlade griftetalen att Bibelns ord i dagens samhälle inte alltid räcker till. I flera av griftetalen är det andra referenser som har använts som metaforer för att svara på de frågor som åhörarna brottas med. Där används populärkulturella referenser som verktyg för att sätta ord på sorgen, smärtan såväl som hoppet, vilket är värt att notera och en intressant utveckling. Det är ett tecken på den stora utmaning som prästerna står inför: att ha ett ordförråd, teologiska tolkningar och bildning för att förmedla hopp och ljus som verktyg och därigenom lyckas möta åhörarna existentiella frågor. Åhörarna har inte alltid förkunskaper om bibelberättelser och teologiska referenser. Vilket får till följd att det är de populärkulturella referenserna som ligger som en röd tråd i flera av griftetalen i stället för bibeltexter. Även om samtliga griftetal givetvis har en tydlig teologisk grund, varierar det hur stort utrymme bibelberättelserna får vilket är intressant.

Ytterligare en reflektion som är värd att fundera kring är vad som sker om prästen och åhörarna inte har en gemensam utgångspunkt om vad som händer efter det att vi dör. Vilket skulle kunna försvåra för prästen att i sin formulering hitta beskrivningar av himmelriket i Bibeln som möter mot dagens eventuella bild av himmelriket. Kanske är det en konsekvens av att det i det svenska samhället är det en vedertagen uppfattning att livet tar slut efter att vi dör. Himmelriket tar plats någon "annanstans" och är inte något som kommer till oss på jorden, som de synoptiska evangelierna beskriver. Synen på livet efter döden ses av många i dag som något annat och något separat från det jordiska livet.

Uppsatsens syfte har bland annat varit att undersöka hur Guds kärlek och nåd framställs i griftetal efter suicid, samt svara på existentiella frågor som åhörarna har.

Intressant att notera är det sätt på vilket flera präster har valt att möta åhörarna och deras existentiella frågor genom bön. Bönen ger prästen möjlighet att förmedla hopp för fler och även de som inte tror eller de tvivlar kan tyst stämma in i bönen. Åhörarna ges möjlighet att samlas i hoppet. En iakttagelse som vore intressant att studera vidare är bönens plats i griftetal och varför präster väljer att inkludera en bön i griftetalet.

Trots att synen på suicid har förändrats och förbättras i den mening att det inte längre är lika skamfyllt att kopplas ihop med suicid, saknas litteratur, konkreta pastorala tips och reflektioner kring suicid i vår nutida kyrka, i det här fallet Svenska kyrkan. Vi har kommit en bra bit mot att bemöta suicid bättre men vi saknar levande diskussioner i ämnet.

Den här uppsatsen behandlar det svåra ämnet suicid och visar på att det finns lärdomar, kunskap och konkreta råd att arbeta vidare med. Vidare reflektion gällande hur livet efter döden, gudsbilder och andra teologiska aspekter belyses vid suicid är värda att studera vidare. Det finns också utrymme för att utifrån dessa reflektioner arbeta vidare med pastorala råd till präster i deras arbete. Denna uppsats har behandlat elva griftetal och utifrån dessa har vissa likheter respektive olikheter kunnat skönjas. Vidare forskning skulle kunna ta in fler griftetal och göra jämförelser på en större skala, alltså en mer kvantitativ studie. En annan typ av kvalitativ studie skulle kunna vara att ge präster fortbildning i suicidhantering och därefter se om formuleringar av griftetalen förändras och/eller om prästerna berör suicid på ett annorlunda sätt än innan fortbildningen.

Det insamlade materialet i denna uppsats skulle kunna utökats, dels i ett större antal griftetal, samt intervjuer med präster för att på så vis kunna undersöka hur prästerna resonerat, eventuella farhågor och hur de upplevde begravningen. Den kategorisering som gjorts i den här uppsatsen skulle kunna göras annorlunda beroende på vilka teman som framstår som återkommande och mer generaliserbara. Tematiken skulle också kunnat se annorlunda ut om andra griftetal hade studerats. Likaså är det tänkbart att fler teman skulle framstå som intressanta att studera om griftetalen varit fler i antal.

Vidare forskning inom området skulle kunna inkludera fler faktorer om den avlidne såsom ålder och om åldern har bidragit till svårigheter eller andra konsekvenser när prästen har skrivit griftetalet. Intervjuer med präster skulle kunna ge kompletterande perspektiv.

Några aspekter är viktiga att lyfta fram i frågan om resultatdelen kan ses som generaliserbar. Dels att uppsatsens material består av elva griftetal. Ett större antal kan bidra till större kunskap. Griftetal som är skrivna efter att den avlidne begått suicid är unika på det sätt som framkommit i resultatdelen vilka visar på en dynamik och en rad andra faktorer som

prästen inte behövs ta hänsyn till på samma sätt vid andra begravningar. Det är därför svårt att säga om det som framkommit i resultatdelen kan ses som generaliserbart i förhållande till griftetal som har inte hållits efter att den avlidne har begått suicid.

Samtidigt framgår det också tydligt att griftetal som skrivits där den avlidne begått suicid inte heller helt fångas av tidigare forskning, då dessa griftetal utgör en egen kategori där teologin krävs på andra typer av svar. Det faktum att griftetal ska innehålla skildringar om det liv som levts, mörker och ljus gör att resultatdelen går att lyfta upp i ett större sammanhang och jämföra i ett större sammanhang av griftetal. Frågan är om dessa griftetal ska jämföras med andra griftetal tillkomna i andra studier. Risken finns då att fokusområdet gällande suicid försvinner bort i mängden, att det blir en notis i sammanhanget.

Något som tydligt har framkommit under arbetet med uppsatsen är hur lite griftetal efter suicid uppmärksammas i forskningen, men kanske än mer anmärkningsvärt, hur lite suicid benämns i kyrklig litteratur. Det finns en stor brist på pastorala tips och råd till de som arbetar i församling. Just gällande griftetal är det prästen som drabbas men det pastorala ansvaret är inte begränsat till att gälla endast för prästen. Det bristande utbudet på litteratur att tillgå, vare sig det vore böcker eller digitala källor, kan orsaka att präster inte har möjlighet att läsa sig till viktig kunskap. Prästen blir ensam att betänka frågor att förhålla sig till och vad som bör eller inte bör tas med i griftetalet. Hade litteratur funnits som stöd hade det troligtvis varit till stor hjälp i prästens förberedelser, dels för att skriva griftetalet men också i allra högsta grad för att som präst känna sig bättre förberedd för att möta människor i sorg.

Det finns en tydlig lucka dels i den homiletiska litteratur som varit tongivande i prästutbildningen, både homiletikforskningen i stort men också i till exempel biskopsbrevet från 2006. Detta belyses i frånvaron av omnämmandet av suicid i forskning och de förhållningssätt/direktiv och råd som biskopsbreven kommer med. Det uppstår ett omedvetet avståndstagande i och med utelämnandet av ämnet. Naturligtvis kan inte allt omnämnas och skall det göras ska det vara välförankrat och genomtänkt, men när suicid kontinuerligt förblir något som inte omnämns eller talas om lämnas präster ensamma att tolka ämnet. Ett material i form av råd och stöd i det pastorala arbetet skulle kunna bestå av olika reflektioner, viktiga aspekter att som präst ha med sig vid mötet med anhöriga efter att någon har begått suicid. Det finns inga svar som går att applicera på samtliga begravningar i samband med suicid, men det finns som resultatdelen visar, återkommande tematik. Kanske kan det vara ett bra stöd för präster att kunna läsa sig till att avvägningar är situationsbundna, till exempel gällande om det ur ett självvårdande perspektiv är bättre eller sämre att omnämna

att personen har begått suicid eller att inte omnämna det. Pastoral stöd, råd och utbildning för präster i frågor om suicid skulle kunna få positiva konsekvenser i arbetet även vid de dödsfall då det råder misstanke om suicid men där dödsorsaken inte är fastställd. Det är ytterligare ett outforskat ämnesområde som är en verklighet för präster.

6 Slutsats

De elva insamlade griftetalen är var och ett unikt och skrivet med en tydlig förankring i vem personen som begick suicid var. Samtidigt ingår griftetalen i ett större sammanhang, dels i den homiletiska forskningen i stort, men också i en mindre omfattning: nämligen hur de relaterar till varandra. Tillsammans har de visat på flera olika viktiga aspekter i de teman som diskuterats utifrån uppsatsens frågeställningar.

Utifrån uppsatsens frågeställningar framkom i resultatdelen att det främst var utifrån fem framträdande teman som likheter och skillnader återfinns i de elva griftetalen. Likande formuleringar, teman och dylikt återkommer i flera av griftetalen. Det är sällan som ett tema endast återfinns i ett enskilda griftetal vilket framkommer i resultatdelen. Det varierar, utifrån vilket tema som behandlas, vilka av griftetalen som stämmer in på de olika temana som behandlas i uppsatsen.

De bibeltexter som används i griftetalen har visat sig främst peka mot en sak, nämligen att de får förhållandevis lite utrymme i griftetalen. Det har snarare framkommit att det finns en lucka i griftetalen som tidigare fyllts av referenser till Bibeln men att luckan nu i flera av griftetalen i stället fyllts av populärkulturella referenser. Prästerna måste för att kunna ge svar på åhörarnas existentiella frågor använda sig av metaforer som inte återfinns i Bibeln.

En stor del av den forskning som finns kring begravningar är runt 20 år gammal. Mycket har förändrats under de åren: Allt från medlemsantalet i Svenska kyrkan, till hur samhället i stort fungerar. Ett exempel på detta blir att även de populärkulturella referenserna som görs nu är annorlunda mot vilka som gjordes för 20 år sedan. Det ska dock nämnas att en liten förändring börjat ske. Ny forskning kring begravning har tillkommit de senaste åren, men även i denna forskning är omnämnandet av suicid fortfarande begränsat.

Utifrån Tillich korrelationsteori framkommer det i resultatdelen att det finns tydliga exempel på när teologiska svar möter existentiella frågor. I stor utsträckning sker detta när prästerna talar om livet efter döden och uppmaningen att åhörarna ska söka tröst och stöd hos varandra i gemenskapen. Prästerna använder sig också av populärkulturella referenser som ett teologiskt verktyg för att svara på existentiella frågor. Vid de populärkulturella referenserna framkommer också Tillich beskrivning av att de existentiella frågorna och teologins svar är i rörelse, eftersom metaforerna och de teologiska svaren varierar utifrån frågorna. Resultatdelen visar också på de olika sätt som prästerna visar på Guds kärlek och nåd och talar om livet efter döden vilket har varit syftet med undersökningen i uppsatsen.

Framtida forskning inom uppsatsens ämne skulle därför kunna vara vidare undersökningar kring populärkulturella referenser som ”ersätter” Bibelns plats som referens,

eller utvidga undersökningen till att intervjua präster (om deras erfarenheter, funderingar och förberedelser). Ett tredje forskningsområde skulle kunna vara att samla in fler griftetal och därmed bidra till ökad pastoral kunskap och fler verktyg för präster att använda i sitt arbete.

7 Käll- och litteraturförteckning:

Tryckta källor:

Aggedal, Jan-Olof, *Griftetalet mellan trostolkning och livstydning: en pastoralteologisk studie*. Arcus, Diss. Lund: Univ., 2003, Lund, 2003

Aggedal, Jan-Olof, *I glädje och sorg: att välja de rätta orden vid vigsel och begravning*, Arcus, Lund, 2009

Ellverson, Karl-Gunnar, *Handbok i liturgik*, Första upplagan, print on demand, Verbum, Stockholm, 2015 [2003]

Lönnebo, Martin, *Homiletik: en introduktion i kyrkans förkunnelse*, Verbum, Stockholm, 1977

Moltmann, Jürgen, *Den Gud som kommer: kristen eskatologi*, Verbum, Stockholm, 1997

Mannerfelt, Frida. ”Kontrast och kontinuitet: Predikoideal i Svenska kyrkans prästutbildning 1903-2017”. I *Predikan - i tid och otid*, Borgehammar, Stephan (red.), 123-162. Artos, [Skellefteå], 2018

Nystrand, Clara. ”Nöd och nåd i aktuell svensk predikan”. I *Predikan - i tid och otid*, Borgehammar, Stephan (red.), 163-185. Artos, [Skellefteå], 2018

Odén, Birgitta, *Leda vid livet: fyra mikrohistoriska essäer om självmordets historia*, Historiska media, Lund, 1998

Odén, Birgitta, Persson, Bodil E. B. och Werner, Yvonne Maria, *Den frivilliga döden samhällets hantering av självmord i historiskt perspektiv*, TPB, Enskede, 2007

Ottensten, Maria och Johansson, Tina, *Predikan växer fram*, Verbum, Stockholm, 2010

Persson, Larsåke W. "Pastoral för begravning". I *Hela livets kyrka: pastoral teologi för vigsel, begravning, dop och välsignelse*, Fahlgren, Sune (red.), 106-159. Votum Förlag, Karlstad, 2020

Svenska kyrkan, *Begravningen - ett brev från Svenska kyrkans biskopar*, Biskopsmötet, Svenska kyrkan, Uppsala, 2006

Svenska kyrkan, *Den svenska kyrkohandboken. D. 1, Den allmänna gudstjänsten och De kyrkliga handlingarna: antagen för Svenska kyrkan av 1986 års kyrkomöte*, 3. rev. utg., Verbum, Stockholm, 2003

Svenska kyrkan, *Den svenska kyrkohandboken. D. 1, Den allmänna gudstjänsten och De kyrkliga handlingarna: antagen för Svenska kyrkan av 2017 års kyrkomöte*, Verbum, Stockholm, 2018

Tillich, Paul, *Systematic theology. Vol. 1*, Chicago, 1951

Ørum, Jostein, *Kärleksärr*, Verbum, Stockholm, 2015

Elektroniskt material:

Karolinska institutet. Covid-19-pandemin: Ingen signifikant förändring av självmordstalen i Sverige under 2020. *Nationellt Centrum för Suicidforskning och Prevention*.

<https://nyheter.ki.se/covid-19-pandemin-ingen-signifikant-forandring-av-sjalvmordstalen-i-sverige-under-2020> (hämtad 21-10-12)

Suicidezero. Fakta om självmord. *Suicidezero*. 2021. <https://www.suicidezero.se/fakta-rad/fakta-om-sjalvmord> (hämtad 21-09-30)

Svenska kyrkan. Kyrkoordningen 2021. *Svenska kyrkan*. 2021. <https://www.svenskakyrkan.se/filer/9a3c1a83-62ce-43e4-9141-82558ea3ed97.pdf> (hämtad 21-11-26)

Otryckta källor:

Griftetal 1 till 11 (Finns hos Johanna Olovson)